

PAVEL VODIČKA

Kavalíři, puritáni, královrazi

ANGLICKÁ OBČANSKÁ VÁLKA
1642–1649

EPOCHA

EDICE

Polozapomenuté
války

POLOZAPOMENUTÉ
VÁLKY

POLOZAPOMENUTĚ
VÁLKY

EDICE

PAVEL VODIČKA

Kavalíři, puritáni, královrazi

ANGLICKÁ
OBČANSKÁ VÁLKA
1642–1649

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

**MĚSTO
LETOHRAD**
MĚSTO LITERATURY FAKTU

Copyright © Pavel Vodička, 2009

Cover © Karel Kárász, 2009

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2009

ISBN 978-80-7425-013-2

OBSAH

ÚVODNÍ SLOVO	11
PROLOG.....	13
I. SKOTSKÁ REBELIE.....	21
Obránci <i>Covenantu</i>	23
Straffordův plán.....	28
Koruna proti <i>covenanterům</i>	30
Dlouhý parlament.....	32
Straffordův konec	33
Irské povstání	35
Boj o armádu.....	37
Pokus o zatčení opozičních předáků	38
II. KDO ZACHRÁNÍ MONARCHII?.....	41
Irští povstalci v boji proti dublinské vládě	42
Skotská intervence v severním Irsku	44
Na prahu občanské války.....	46
Ztráta loďstva.....	48
Neochota ke smíru	49
Formování armád.....	51
Vyhlášení války parlamentu	53
Rojalisté a parlamentariáni	55
III. VE JMÉNU KRÁLE.....	61
Útrapy civilního obyvatelstva	66
Edgehill	68
IV. VÁLKA, NEBO MÍR?	75
Turnham Green.....	78
Konfederace z Kilkenny.....	80
Rojalistická a parlamentní armáda v letech 1642/1643.....	81
Spojenci a nepřátelé	84
Strategie rojalistů.....	86

V. OXFORD A LONDÝN	89
Londýn	94
VI. OD PORÁŽKY K VÍTĚZSTVÍ	99
Dobytí Cirencesteru	102
Hoptonovo tažení	103
William Waller	105
Konec mírových jednání	106
Boje v Midlands	107
Obléhání Readingu	109
Stratton	112
Rojalistická ofenziva v jihozápadní Anglii	113
Lansdown a Roundway Down	114
Adwalton Moor	119
VII. BRISTOL A GLOUCESTER	121
Parlament v defenzivě	123
Obléhání Gloucesteru	125
První bitva u Newbury	127
VIII. RISKANTNÍ SPOJENECTVÍ	133
Východní asociace proti Newcastleovi	135
Slabost soupeřů	139
Hopton versus Waller	140
IX. PŘÍCHOD SKOTŮ	143
Byronova protiofenziva v Cheshire	147
Newark	151
Cheriton Wood	152
Boje v Yorkshire	155
Ruprechtova protiofenziva v Lancashire	158
Obléhání Lyme	159
Cropredy Bridge	161
Marston Moor	163
X. ÚSPĚCHY A NEZDARY	171
Wilmotovo spiknutí	175
Rozpory v parlamentním táboře	177
Podzimní válečná kampaň v roce 1644	178
Druhá bitva u Newbury	179

XI. NEW MODEL ARMY.....	185
Západní armáda	190
New Model Army	192
XII. MONTROSE A COVENANTEŘI	197
Inverlochy	201
Auldearn a Alford	204
Kilsyth	206
Philiphaugh	208
XIII. KLAM SEBEDŮVĚRY	213
Dobytí Leicesteru	216
Naseby	218
XIV. KONEC KAVALÍRŮ	225
Langport	227
Zklamané naděje	229
Pád Bristolu	231
Rowton Heath	233
Dobytí Basing House	235
Rozklad královské armády	237
XV. VÍTĚZOVÉ A PORAŽENÍ	239
Agonie roajalistů	241
Hledání spojenců	242
Konec Západní armády	243
Stow on the Wold	245
Kapitulace Koruny	246
XVI. KRÁL, POLITICI A GENERÁLOVÉ.....	249
Kapitulace Oxfordu	251
Sílící nespokojenost s vládou parlamentu	252
Vyjednávání v Newcastleu	253
Karel I. v moci parlamentu	253
Ormondova rezignace	254
XVII. ARMÁDA A LEVELLEŘI	257
Únos Karla I. z Holdenby House	259
Armáda versus parlament	260
Snaha armády o vyrovnání s Korunou	261
Jednání v Putney	262

XVIII. OCHRÁNCI KORUNY	265
Nepokoje v zemi	267
Oblehání Colchesteru	269
Hamiltonovo tažení	270
XIX. SMRT KRÁLE	277
EPILOG.....	285
Chronologická tabulka hlavních událostí	293
Literatura.....	296

ÚVODNÍ SLOVO

První polovina 17. století byla pestrou a složitou mozaikou historických procesů a událostí. Anglii za vlády Jakuba I. a Karla I. sužovaly spory mezi Korunou a parlamentem, konfrontace odlišných způsobů života a kultury Angličanů, Skotů a Irů a střetávání nejrozumnějších náboženských představ anglikánů, puritánů a katolíků. Kombinace vnitřních potíží i vnějších vlivů měla za následek revoluci a občanskou válku, která vyvrcholila popravou krále a vyhlášením republiky.

Anglická občanská válka poutá dlouhodobě zájem britských i amerických historiků. Mé rozhodnutí přiblížit čtenářům průběh tohoto konfliktu ovlivnila skutečnost, že česká historiografie toto téma doposud téměř přehlížela. Hlavní pozornost jsem věnoval charakteru a průběhu válečných operací parlamentní a rojalistické armády v Anglii, s přihlédnutím k událostem ve Skotsku a v Irsku. Snaha poskytnout ucelený přehled událostí mě přiměla k doplnění výkladu o základní politické, ekonomické a náboženské příčiny a souvislosti konfliktu. Kniha pochopitelně nepostihuje všechny události a problémy, které v tomto období nastaly, v takovém případě by musela být několikanásobně rozsáhlejší. Přesto doufám, že se mi podařilo nastínit to nejdůležitější, co se během anglické občanské války odehrálo.

Závěrem bych rád poděkoval všem, kteří mě podporovali v době, kdy jsem dokončoval práci na textu. Zvláštní dík patří doc. PhDr. Martinu Kováři, Ph. D., řediteli Ústavu světových dějin FF UK v Praze, bez jehož přispění by tato kniha nevznikla.

Pavel Vodička

Prolog

Dne 27. března 1625 zemřel král Anglie, Skotska a Irska, Jakub I. Stuart. Necelé tři hodiny poté byl v Theobalds prohlášen jeho nástupcem princ Karel, panovníkův druhorozený syn. Nový král dával od počátku najevo, že bude vládnout jinak než jeho otec. U dvora zavedl přísnou disciplínu a řád a zbavil ho nežádoucích příživníků. Angličané oceňovali, že se ve Whitehallu „*změnilo klima ... a rychle vymizela jakubovská ošuntělost, zpusťlost a korupce*“. Panovník nemarnil čas a svědomitě se věnoval svým povinnostem. Většina dvořanů a diplomatů byla Karlem I. nadšena. „*Lze očekávat,*“ napsal toskánský vyslanec Amerigo Salvetti, „*že nový panovník bude vládnout moudře.*“ Naděje, s níž vzhlíželi k nástupci Jakuba I., se však nevyplnila.

Na první pohled prospěšnou změnu image dvora doprovázela stupňující se nepřístupnost a izolovanost krále vůči okolnímu dění, v důsledku čehož docházelo k četným nedorozuměním. Karel I. opustil roli usmírovatele, kterou hrál jeho otec v mezinárodních vztazích. Anglie se chystala do války proti Španělsku, později i proti Francii. Koruna (vláda v čele s panovníkem) přitom využívala svých výsadních práv (prerogativ) v ještě větší míře, než tomu bylo za časů Jakuba I. (1603–1625) nebo Alžběty I. Tudorovny (1558–1603). Parlament i další představitelé „politického národa“ se začali obávat ztráty svobod a privilegií. Nelibost budil také Karlův postoj k náboženským záležitostem, zejména snaha nastolit církevní uniformitu. Neuspěl ani jako vládce ve Skotsku, jeho neohrabaná a nepružná politika tam měla katastrofální následky.

V červnu 1625, krátce před svou korunovací, Karel I. svolal parlament. Doufal, že se mu podaří přesvědčit zákonodárce, aby odhlasovali peníze na válečné tažení proti Španělsku. V tom se však hluboce zmylil, neboť mezi poslanci a lordy převládala nechuť zavléci Anglii do nákladné války v Evropě. Nedůvěru vůči Koruně posiloval panovníkův „katolický“ sňatek s francouzskou princeznou Jindřiškou Marií, sestrou Ludvíka XIII., a neochota krále vysvětlit své politické záměry. Parlament proto odmítl vyhovět žádosti Koruny o subsidie. Karel I. se přesto rozhodl zahájit válku bez dostatečného finančního zajištění, což mělo katastrofální následky; námořní výprava proti Cádizu skončila naprostým fiaskem.

A tak v prosinci 1625 zoufalá vojenská situace donutila panovníka opět svolat parlament a znovu požádat o peníze. Vlna kritiky se tentokrát snesla na králova oblíbence George Villierse, prvního vévodu

z Buckinghamu, který nesl hlavní vinu za nedávné porážky. Poslanci odmítli hlasovat o subsidiích, dokud nebudou projednány jejich stížnosti; Buckingham musel čelit obvinění z velezrady. Odpověď krále na sebe nenechala dlouho čekat. V červnu 1626 parlament rozpustil.

Panovníkův ukvapený krok se od počátku jevil jako velká chyba; Koruna se totiž ocitla na pokraji bankrotu. Vzhledem k tomu, že Karel I. nehodlal ukončit válku se Španělskem, musel činit zoufalá opatření, aby finanční krizi odvrátil. V mnoha ohledech se přitom jednalo o kroky, které překračovaly „hranu zákona“. Největší odpor vyvolávaly tzv. nucené půjčky (Forced Loans). V roce 1627 Karel I. ve snaze pomoci francouzským hugenotům vyhlásil válku Francii, což byl s ohledem

Král Karel I.

na finanční tíseň Koruny nesmírně riskantní krok. Do čela královských oddílů jmenoval nenáviděného Buckinghamu. Jeho plán prolomit obležení La Rochelle se od počátku nevyvíjel dobře. Jen při dobývání ostrova Ré ztratil vévoda více než polovinu armády (4000 mužů), přičemž anglické jednotky trpěly nedostatkem peněz, zásob a munice. V říjnu 1627 byla celá operace odvolána a zbytky Buckinghamovy armády se vrátily zpět do Anglie.

Panovníkovi nezbývala jiná možnost než svolat parlament znovu. Doufal, že poslanci odhlasují subsidie k financování další výpravy proti Francii. Zákonnodárci sice poskytli Koruně 350 000 liber, ale pouze pod podmínkou projednání jejich stížností. Opozice si navíc vynutila přijetí tzv. Petice práv (*Petition of Rights*), jež měla zamezit tomu, aby Koruna zneužívala svá práva, jak tomu bylo v minulosti (výběr daní bez parlamentního souhlasu, tzv. nucené půjčky atd.). Když Karel I. projevil s dokumentem formální souhlas, Dolní sněmovna poskytla Koruně peníze na válečné tažení proti Francii. Tím však spory mezi parlamentem a panovníkem neskončily.

Karel I. vystupoval jako nejvyšší představitel a ochránce anglikánské církve (*Church of England*). Přestava, že bude diktovat náboženskou politiku v Anglii, Skotsku a Irsku, byla nesmírně lákavá, ale navzdory neustávajícímu úsilí vnutit poddaným anglikánskou víru, rostl počet těch, kteří se oficiální církvi vzdalovali. Úsilí nastolit řád a uniformitu se stále častěji setkávalo s odporem. Největší nebezpečí hrozilo ze strany puritánského hnutí. Jeho stoupenci, puritáni (z latinského puritas, čistota), prosazovali očistu *Church of England* v protestantském duchu (někdy se hovořilo o „druhé reformaci“). Ostře kritizovali anglikánské duchovní obřady, zejména používání symbolu kříže při křtu a užívání prstenů při uzavírání manželství. Zároveň požadovali, aby duchovní byli zbožnější a vzdělanější a aby nemuseli nosit kněžská roucha. Ačkoli většina z nich nepožadovala odluku církve od státu (jako pozdější independenti) nebo zrušení episkopátu (jako presbyteriáni, přívrženci reformního učení Jana Kalvína (1509–1564), kteří se stavěli proti existenci církevní hierarchie a usilovali o vnitřní správu církve svobodně volenými sbory starších), Karel I. neměl pro zastávce „druhé reformace“ žádné pochopení. Zastával názor, že „*puritanismus je nejlepší cestou k profanaci [náboženství]*“. Puritáni navíc odsuzovali panovníkovu náklonnost k arminianům, menšinové skupině uvnitř anglikánské církve. Jejich bohoslužby se vyznačovaly velkou okázalostí, což vyvolávalo reminiscence na katolicismus; mnozí v takovém počínání viděli pokus o zvrácení reformace. Jedním z nejbližších rádců krále v duchovních záležitostech se stal William Laud, jehož představy o povaze a charakteru *Church of England* budily značné pohoršení.

Hlavní příčinou roztržky mezi parlamentem a panovníkem se stala náboženská politika Koruny. V únoru 1629 puritánská opozice v Dolní

sněmovně vystupňovala útoky proti „laudiánům“ a odsoudila „zhoubné šíření arminianismu“. V napjaté atmosféře, která neměla daleko k hysterii, zákonodárci schválili tři rezoluce, z nichž zaznívala doposud nejostřejší kritika Koruny. Karel I. byl rozhořčen na nejvyšší míru. Ve vzteku nad „neuctivým a pobuřujícím“ chováním poslanců nařídil zatknout a uvěznit mluvčího opozice sira Johna Eliota a 4. března 1629 parlament rozpustil.

Následujících jedenáct let (1629–1640) vládl král bez parlamentu. Přetrvávající finanční problémy ho donutily uzavřít mír s Francií (1629) a se Španělskem (1630). Koruna pokračovala ve výběru cel bez parlamentního souhlasu a navíc oživila zastaralé zákony, které jí měly napomoci získat další příjmy. Nepopulární byla zejména lodní daň, kterou dříve platila přímořská města a hrabství a z jejíhož výtěžku se hradily náklady na námořní flotilu a obranu pobřeží, neboť ji musela platit i hrabství ve vnitrozemí. Vláda prodávala monopoly a udělila pokuty všem vlastníkům půdy, jejíž výnos činil 40 liber ročně, a přitom si nekoupili rytířský titul. Většina těchto opatření se nesetkala s vážnějším odporem; někteří bývalí odpůrci Koruny dokonce aktivně spolupracovali s královskými úředníky. Na druhé straně nelze tvrdit, že veškeré kroky Karla I. byly přijímány zcela bez výhrad. Nelibost se šířila v obchodních kruzích, které se cítily poškozeny prodejem monopolů, ale i v řadách venkovské šlechty (*gentry*), jež se obávala ztráty svobod a privilegií.

V průběhu třicátých let dosáhla Koruna výrazných úspěchů v Irsku. V lednu 1632 panovník jmenoval Thomase Wentwortha, pozdějšího hraběte ze Straffordu, irským místokrálem (Lord Deputy of Ireland). Wentworth byl inteligentní, energický a schopný muž. Jeho vláda se v mnoha ohledech zdála velmi úspěšná. Obratně využíval nevraživosti mezi katolickými Iry, staroangličany (potomky kolonistů z předalžbětinských časů) a novoangličany (protestantskými vlastníky půdy, kteří na přelomu 16. a 17. století kolonizovali Ulster a Munster). Na sklonku třicátých let se mu podařilo zdvojnásobit příjmy, které plynuly do královské pokladny, a upevnit moc Koruny v Irsku. Dokázal prosadit reformu *Irish Church*, čímž položil základy k vytvoření jednotné církve v rámci monarchie. Avšak skutečnost, že Wentworth zároveň nebral ohledy na zájmy Iřů, staroangličanů a novoangličanů, stmelila katolíky i protestanty, na první pohled nepřirozené spojence, v odporu proti Londýnu. Panovník ale tuto hrozbu ignoroval.

Mnohem závažnější důsledky měla podpora, kterou Karel I. poskytoval Williamu Laudovi. Hlavní nebezpečí spočívalo v tom, že arminiánská náboženská doktrína prosazovaná Laudem představovala protiklad vůči umírněnému kalvinismu, jež vyznávala většina Angličanů. Po Laudově nástupu na arcibiskupský stolec v Canterbury (1633) se vystupňovalo pronásledování puritánů. Nový arcibiskup je pokládal za vlky, „*kterí se musí držet za uši*“. Laud se snažil omezit činnost puritánských kazatelů, například zaváděním rituálů, které byly neslučitelné s puritánskými zvyklostmi. Angličany pobuřovala také činnost církevních soudů, které vyměřovaly tresty za páchání hříchů, přičemž nečinily rozdíly při jednání s lidmi z různých sociálních skupin. Přísné tresty hrozily mužům i ženám, duchovním i laikům, aristokratům i neurozeným.

Laud všemožně usiloval o posílení autority kléru. Na uprázdněná místa biskupů dosazoval kandidáty, kteří naplňovali panovníkovu představu o reformované Church of England. Duchovní zastávali funkce smírčích soudců, řada z nich zasedala v Tajné radě. „Laudiáni“ měli podle názoru mnoha současníků v držení nejlepší a nejvýnosnější církevní úřady v zemi. Jejich náboženská doktrína kladla důraz na sakramentální a ceremoniální aspekty bohoslužby. Kněží museli kázat v komžích, kázání doprovázela hra na varhany. Okázalost církevních bohoslužeb a bohatá výzdoba kostelních interiérů měly zaujmout věřící a probudit v nich hlubší úctu k Bohu. Třebaže laudianismus narážel na odpor ortodoxních protestantů, nelze mu upřít, že nakonec dokázal oslovit značný počet věřících.

Jak tedy hodnotit období, které whigovští historici označili za „jedenáct let tyranie“? V době, kdy Karel I. vládl bez parlamentu, mnoho lidí připouštělo, že země tím nijak neutrpěla. Vybudovaly se nové cesty, vysoušení mokřin umožnilo zemědělcům obdělávat další půdu. Došlo také k pokusům zlepšit správu v jednotlivých hrabstvích a snížit nezaměstnanost. Anglie se těšila relativní prosperitě a míru. Dokonce i v průběhu občanské války mnoho Angličanů vzpomínalo na toto období jako na „zlatý věk“ monarchie. Rozpory mezi Korunou a opozicí byly na sklonku 30. let hluboké, ale nikoli nepřekonatelné. Budoucí rojalisty i „revolucionáře“ spojovala navzdory ostré kritice vládní politiky, odporu vůči laudiánským reformám a obavám „politického národa“ ze ztráty dosavadních privilegií a svobod, především úcta k panovníkovi.

Důvody, které nakonec přinutily Karla I. ukončit osobní vládu, souvisely především s vývojem událostí ve Skotsku. „*Anglie prožívala šťastné dny ...*,“ napsal s jistou nadsázkou Edward Hyde, „*ale pak se uprostřed tohoto štěstí a blahobytu objevil malý, stěží rozeznatelný mrak na severu, po němž zakrátko následovala bouře, která zničila všechnu krásu i plodnost [země] a přinesla jí rozklad a hanbu.*“ Hydeovo líčení bylo v jistém ohledu výstižné. Závěr první poloviny 17. století patřil bezesporu mezi nejdramatičtější období, jaké stuartovská monarchie po dobu své existence prožila.

I. **Skotská rebelie**

Hřmění, které oznamovalo nadcházející bouři, se ozvalo nejprve ze Skotska. Karel I. byl pevně odhodlán nastolit v zemi řád a náboženskou uniformitu. V červenci 1637 nařídil vydat novou modlitební knihu (*Book of Common Prayer*), na jejíž přípravě se významnou měrou podílel nenáviděný Laud. Pokus vnutit Skotům „papeženecké“ praktiky měl neblahé následky. Když děkan v katedrále sv. Jiljí v Edinburghu zahájil bohoslužbu podle nové *Book of Common Prayer*, jeho slova zanikla v pokřiku rozzuřených věřících, kteří po něm začali házet své Bible. Přivolané strážce sice výtržníky z chrámu vytlačily a dočasně obnovily pořádek, ale dav shromážděný v blízkosti katedrály narušoval obřad tlukotem do vstupních dveří a rozbíjením chrámových oken. Zástupce Koruny v Edinburghu, jenž během výtržností utrpěl zranění, informoval krále, že nyní musí své rozhodnutí buď odvolat, nebo zkrotit vzpurné poddané s pomocí armády. Markýz z Hamiltonu však zároveň Karla I. varoval, že Skotové jsou „posedlí ďáblem“ a pokud se Jeho Veličenstvo rozhodne použít sílu, může tak vyprovokovat další povstání v Anglii nebo Irsku.

Projevy nespokojenosti se šířily po celém Skotsku. Mnozí duchovní odmítali sloužit mši, přičemž jejich náhradníky očekávala nezáviděníhodná povinnost. William Annand, kněz v Glasgow, musel při odchodu z kostela čelit „*třiceti až čtyřiceti matrádnám, jež mu před biskupem a smířčím soudcem hlasitě spílaly ... V noci jej navíc několik zdivočelých žen bolestivě zbilo pěstmi a pruty a házelo po něm rašelínu.*“ Obavy o vlastní život donutily biskupa z Brechinu vykonávat bohoslužbu s párem nabitých pistolí, s jejichž pomocí udržoval zástup rozlícených věřících v bezpečné vzdálenosti.

Proč panovníkův příkaz vyvolal takové pobouření? Hlavní roli sehrál odpor, který skotští presbyteriáni pociťovali vůči anglikánské církvi. *Church of England* nebyla na rozdíl od skotského *Kirku* skutečnou protestantskou církví. Skotové již delší dobu dávali najevo své výhrady vůči připravované *Book of Common Prayer*; převážná část populace ji odmítala. Nelibost projevovali nejen presbyteriánští duchovní, ale i poddaní, měšťané, šlechta a v neposlední řadě někteří členové Tajné rady. Dokonce i šlechtici, na jejichž podporu panovník spoléhal, se postavili na stranu rebelů. Opozici podpořil například James Graham, hrabě z Montrose, o jehož loajalitě ke Koruně doposud nikdo nepochyboval. Tento fakt však král přezíral.

V očích Karla I. se jeho poddaní dopustili útoku na královský majestát, což považoval za neodpustitelný prohřešek. Panovníkův nekompromisní postoj vůči opozici ale nakonec vedl k tomu, že umírnění odpůrci Koruny se přiklonili k radikálům odmítajícím jakékoli ústupky. Žádná ze stran nehodlala ze svých nároků slevit. Náboženský manifest nazvaný Národní konvent z 28. února 1638 vyjadřoval odhodlání presbyteriánů bránit své náboženství proti jakýmkoli zásahům zvenčí. Tato proklamace měla obrovský ohlas; s jejím obsahem se ztotožnila většina Skotů. Tzv. *covenanteři* mohli oslavovat „den, který spojil skotský národ s Bohem“. V zásadě lze říci, že Skotsko sjednotil odpor vůči záměru Karla I. reformovat skotskou církev.

Do čela opozice se postavil Archibald Campbell, markýz z Argyllu. Argyll patřil k nejbohatším šlechticům ve Skotsku. V roce 1637 panovníka důrazně varoval před pokusem zasahovat do vnitřních záležitostí skotské církve. Navzdory členství v Tajné radě sympatizoval s rebely. Otevřenou podporu *covenanterům* vyjádřil teprve ve chvíli, kdy Karel I. odmítl jeho návrhy na urovnání sporu.

V listopadu 1638 církevní shromáždění rozhodlo o zrušení episkopátu, což znamenalo faktické popření královské moci. Panovník mohl jen bezmocně přihlížet, neboť vzhledem k tehdejšímu stavu anglické armády nepřipadal vojenský zásah v úvahu. Loďstvu i pozemním oddílům se nedostávalo peněz na výplatu žoldu, nákup zbraní, střeliva a další výstroje. K výcviku čerstvých rekrutů chyběli profesionální důstojníci. Dosažení kompromisu ale bylo velmi obtížné; král a *covenanteři* si vzájemně nedůvěřovali. Čas míru se nachýlil ke konci. Zdálo se, že zbývá pouze jediné východisko – válka.

OBRÁNCI COVENANTU

Karel I. se rozhodl zastrašit rebely silou. Válečná rada vypracovala plán, který na papíře působil velmi impozantně. V zásadě se jednalo o akci pozemních a námořních jednotek, která sledovala čtyři základní cíle. Hlavní královská armáda měla překročit anglo-skotské hranice a donutit nepřítele k ústupu na sever. Důležitou roli přitom hrála námořní flotila, která zajišťovala vyloďení 5000 mužů pod velením Hamiltona u Aberdeenu a zároveň by prováděla blokádu východního pobřeží Skotska. Ze západu by pak zaútočily jednotky irských katolíků v čele

s Antrimem a ovládly Kintyre. Posledním cílem byl Dumbarton, kde se měl vylodit Wentworthův kontingent. Skotové by pak museli rozdělit své síly a čelit napadení z východu i ze západu. Válečná rada předpokládala, že souběžný útok hlavní královské armády a Hamiltonových oddílů rozdrtí nepřítele v Lowlands, kde očekávala nejsilnější odpor. Spoléhalo také na podporu loajálních roajalistů, jejichž aktivita by vázala část nepřátelských sil.

Připravovaná operace předpokládala nasazení armády o síle 6000 kavaleristů a 24 000 pěších vojáků, což zdaleka přesahovalo finanční možnosti Koruny. Načasování útoku kladlo velké nároky na přesnou koordinaci jednotek; velitelé jednotlivých kontingentů však mohli jen stěží udržovat spojení s vrchním velením. Třebaže panovník věnoval velkou pozornost budování námořní flotily, její síly na plánovanou operaci nedostačovaly. Realizace plánu v tomto rozsahu byla vzhledem k nízké profesionalitě důstojníků, nedostatečnému výcviku rekrutů a zoufalému nedostatku financí prakticky vyloučena.

V lednu 1639 Karel I. jmenoval na místo vrchního velitele Thomase Howarda, hraběte z Arundelu, který však neměl s vedením moderního boje prakticky žádné zkušenosti. Zástupcem vrchního velitele se stal Robert Devereux, hrabě z Essexu. Jeho jmenování do jisté míry vyvážilo výběr nekompetentního Arundela, neboť Essex působil delší dobu v nizozemských službách v boji proti Španělům. Panovník chyboval i ve výběru velitele jízdních jednotek. Rozhodl se pro Henryho Riche, hraběte z Hollandu, jenž měl pověst lehkomyšlného, nadutého a neschopného aristokrata. Despekt, s nímž Skotové komentovali jmenování velitele jízdy, svědčí o Hollandových nevalných kvalitách. Především se ale jednalo o nešťastný zásah do kompetencí vrchního velení, neboť Holland získal v rozhodování značnou samostatnost. Velení flotily svěřil král Hamiltonovi, ačkoli vévoda neměl pro tento úkol žádné předpoklady a sám se zdráhal panovníkovu nabídku přijmout. Otázkou zůstává, zda si Karel I. vůbec uvědomoval rizika, jimž bude jeho armáda za těchto okolností vystavena.

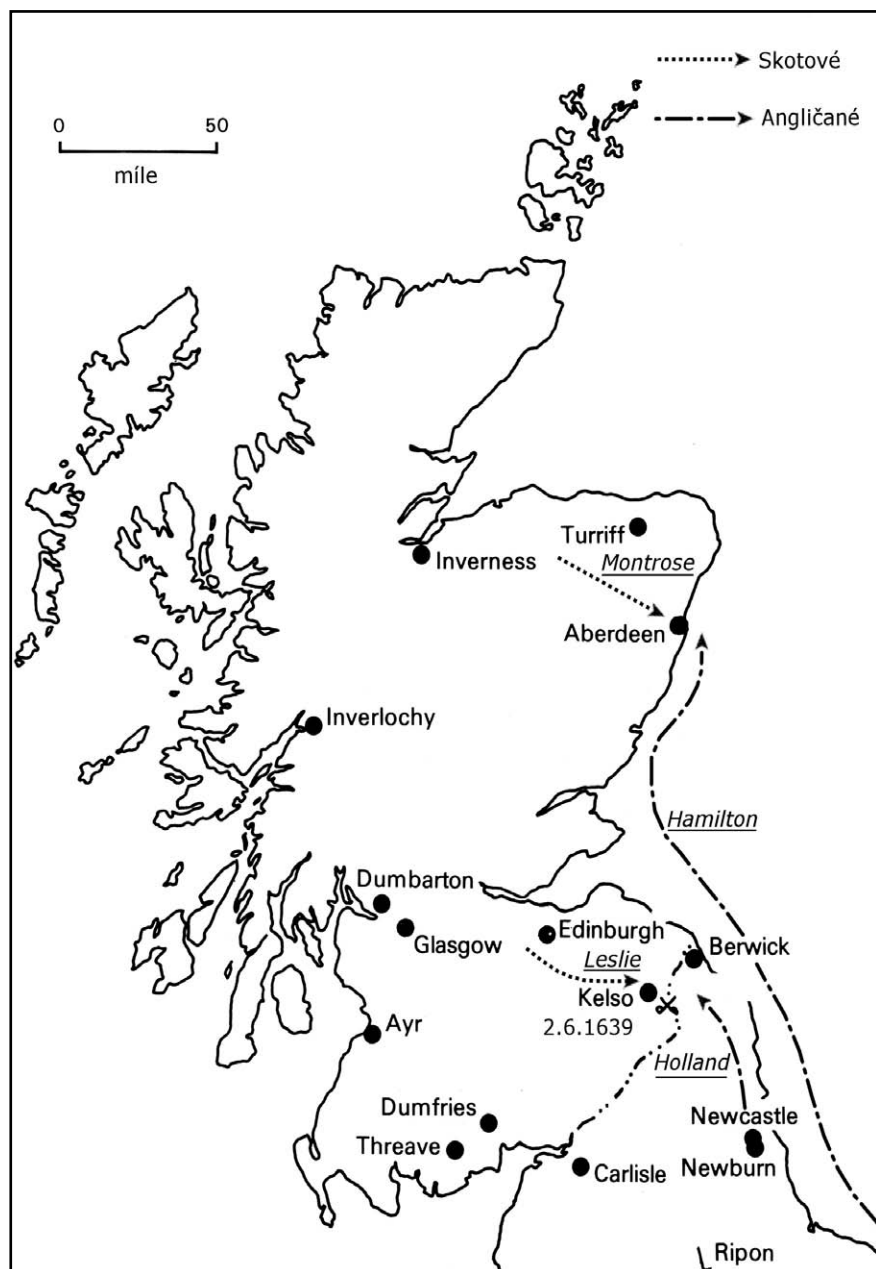
Další palčivý problém představovalo zajištění výzbroje a výstroje. Ukázalo se, že mnoho zbraní je v nevyhovujícím stavu. Vybavení řady rekrutů bylo pro nadcházející tažení naprosto nedostatečné; výzbroj tvořily převážně luky a šípy. Důstojníci, kteří odpovídali za výcvik,

nepatřili mezi profesionály. Nízká morálka mužstva vedla k častým dezerčním. Na jaře 1639 skýtala královská armáda žalostný pohled.

Alexander Leslie, vrchní velitel skotských jednotek, sice neměl schopnosti vojenského génia, ale na druhé straně si počínal energicky. *Covenanteři* zdokonalili systém zásobování, čímž se do určité míry omezily například problémy s nedostatkem střeliva. Mužstvo bylo lépe vyzbrojeno, armádu nesužovala nízká morálka. Leslie si rovněž nemohl stěžovat na nedostatek zkušených důstojníků a vojáků. Řada z nich měla bohaté válečné zkušenosti, neboť šlo o žoldnéře, kteří bojovali ve třicetileté válce na kontinentě a nyní se starali o výcvik nových rekrutů. Potíže s financováním vojska se podařilo dočasně vyřešit prostřednictvím veřejných sbírek. Presbyteriánští duchovní vyzývali věřící, aby „vyprázdnili své měšce“ na obranu *Covenantu*. Opozice se přitom nijak nezdráhala použít důraznější prostředky. Ti, kteří Národní konvent odmítli, byli vystaveni hrozbě rekvizice majetku.

Skotové se nikoli bezdůvodně obávali vylodění nepřítele na západním pobřeží. Karel I. spoléhal na Wentwortha, jehož kontingent se měl vylodit u Dumbartonu. Poloha přístavu byla pro přepravu posil z Irska výhodná. Ve městě navíc zůstávala posádka loajální Koruně a vrchní velení předpokládalo, že vylodění Wentworthových jednotek proběhne bez problémů. *Covenanteři* si dobře uvědomovali strategický význam Dumbartonu a když 23. března 1639 zajali lstí guvernéra města, tamní posádka přešla na jejich stranu. Panovníkovy plány se začaly hroutit ještě dříve, než invaze začala. Antrimova irská armáda o síle 10 000 mužů nebyla ničím jiným než výplodem jeho představitivosti. Tím, že Skotové vyřadili ze hry Wentworthovy oddíly, zabránili napadení západního pobřeží.

Potíže pronásledovaly také Hamiltona. V březnu 1639 jeho vojáci shromáždění v Yarmouthu očekávali královskou flotilu, která je měla přepravit do Aberdeenu. Nalodňování invazních jednotek se oproti předchozímu očekávání značně protáhlo, což rozhodujícím způsobem přispělo ke ztroskotání celé operace; 30. března 1639 obsadily přístav jednotky *covenanterů*. Zatímco anglická flotila s invazními jednotkami zmateně křižovala u skotských břehů, hlavní královská armáda se připravovala k přesunu na anglo-skotské hranice. Vážný problém představovalo zásobování, které se vyznačovalo značnou těžkopádností. Dodávky zásob

Tažení covenanterů na počátku léta 1639

totiž organizovali úředníci v Londýně, kteří navzdory vši snaze nedokázali včas reagovat na požadavky armádního velení. Katastrofální úroveň vybavení a naprosto nedostatečný výcvik vojenských jednotek byly důsledkem chvatu, s nímž se při tažení proti Skotům postupovalo. Hamiltonovy oddíly sice tvořilo téměř 5000 mužů, ale zacházet s mušketou dokázalo pouze 200 vojáků. Potíže v zásobování doprovázely chronické problémy s nedostatkem peněz, nechuť důstojníků z řad aristokracie pokračovat v tažení a nízká morálka mužstva. V zásadě lze říci, že jednotky Karla I. vykazovaly známky rozkladu ještě dříve, než zahájily boj s nepřítelem.

Na konci května 1639 se královská armáda utábořila v Berwicku, nedaleko anglo-skotských hranic. Vrchní velení chtělo využít krátké přestávky k doplnění zásob a očekávalo také příchod posil. 2. června obdržel Karel I. zprávu, že armáda *covenanterů* minula Kelso, vzdálené jen několik mil na sever. Panovník nařídil Hollandovi, aby na nepřítele okamžitě zaútočil. Velitel jezdeckta měl k dispozici 1000 kavaléristů, jejichž krytí zajišťovalo 3000 pěšáků. Leslieho jednotky ale čítaly 8000 mužů. Holland se na ně neodvážil zaútočit; sledoval skotské oddíly z bezpečné vzdálenosti a pak vydal příkaz k ústupu.

Tato blamáž ještě více prohloubila demoralizaci královské armády. Karel I. nepochyboval o tom, že hlavní vina padá na Hollandovu hlavu, ale na druhé straně jej zachvátily pochybnosti, zda vůbec dokáže Skoty porazit. Zatímco skotské jednotky stály na anglo-skotských hranicích, královské oddíly se nacházely v rozkladu. Někteří důstojníci a dvořané zcela otevřeně hovořili o nutnosti s *covenantery* vyjednávat, což panovníkovu frustraci dále prohlubovalo. Poté, co Londýn odmítl žádost Koruny o půjčku, král souhlasil se zahájením mírového jednání.

Karel I. přijal delegaci Skotů jen s největším sebezapřením. Snadno si lze představit jeho znechucení, když musel vyjednávat s předáky skotské opozice, které donedávna označoval za zrádce. Ačkoli panovník prohlásil, že raději zemře na bojišti, než aby splnil „nemístné a zavrženíhodné“ požadavky rebelů, nezbývalo mu než přistoupit na jejich podmínky. Příměří, jež zneprátené strany uzavřely 19. června 1639 podpisem tzv. pacifikace z Berwicku (*Pacification of Berwick*), považoval za ponižující. Dohoda předpokládala rozpuštění anglické i skotské armády. Král souhlasil se svoláním parlamentu a církevní synody, které měly spor

definitivně vyřešit. Skotové pocítovali skvělé zadostiučinění. Zdálo se, že budoucnost země a církve mají ve svých rukou.

STRAFFORDŮV PLÁN

Počáteční nadšení však rychle vyprchalo. Panovníkovo počínání budilo jen nedůvěru a obavy. Karel I. chápal dohodu s *covenantery* jako nutné zlo. Uvědomoval si, že potřebuje čas a peníze k vyzbrojení vojska, neboť podmínky smlouvy nehodlal dodržet. Další neúspěch ale nemohl riskovat. Ještě předtím, než opustil Berwick, napsal krátký dopis Wentworthovi, v němž jej požádal o pomoc. Karel I. považoval irského místokrále za muže, s jehož přispěním dokáže krizi úspěšně překonat. Spoléhal na Wentworthovy schopnosti a doufal, že vyřeší finanční problémy, které svazovaly Koruně ruce. Krátce poté, co místokrál dorazil do Londýna, jej panovník jmenoval členem Válečné rady a zástupcem vrchního velitele. V listopadu 1639 udělil Wentworthovi titul hraběte ze Straffordu.

Strafford si vytkl za cíl upevnit autoritu krále. V prvé řadě bylo nezbytné odčinit příčiny vojenských neúspěchů a porazit Skoty. Zároveň považoval za nezbytné umlčet opozici, která neustále kritizovala záměry Koruny. Zatímco královští zmocněnci pokračovali v jednání s *covenantery*, Karel I. na Straffordovu radu nařídil opevnit Berwick, Carlisle a Hull, rozhodl o vypsání nové lodní daně, jejíž výnos chtěl použít na další tažení, a vydal instrukce k zajištění dodávek zbraní. Panovník rovněž neskrýval svou nespokojenost s průběhem letního tažení. Na konci roku 1639 zbavil Arundela vrchního velení a na jeho místo dosadil Algernona Percyho, hraběte z Northumberlandu, jenž stál nyní v čele pozemních i námořních jednotek. Neschopného Hollanda nahradil Edwardem Conwayem; nový velitel jízdy měl bohaté válečné zkušenosti z bojišť v západní Evropě.

Klíčový problém představoval opět nedostatek financí. Karel I. musel získat nejméně 300 000 liber, aby mohl ve válce se Skoty pokračovat. Hrabě Strafford proto doporučil panovníkovi svolat parlament. Domníval se totiž, že nebude obtížné získat subsidie. Podpora poslanců však byla velmi vrtkavá. Ačkoli všichni zákonodárci vystupovali jako loajální poddaní Koruny, ve skutečnosti měl panovník obtížnou pozici, zejména pokud šlo o peníze.

Když 13. dubna 1640 zákonodárci zasedli ve Westminsteru, ukázalo se, že Dolní sněmovnu do značné míry ovládli odpůrci Koruny. Král se pokusil obměkčit poslance emotivním projevem, v němž uznal výběr lodní daně za nezákonný. Třebaže někteří členové obou parlamentních komor s panovníkem sympatizovali, naděje na získání finanční pomoci se postupně vytrácela. Hlavní příčina neúspěchu Koruny spočívala ve výši subsidií, které požadovala. Zatímco lodní daň činila maximálně 15 000 liber na hrabství ročně, panovníkův návrh počítal s částkou přesahující 40 000 liber. Poté, co vyšlo najevo, že zástupci parlamentu vyjednávají s *covenantery*, Karel I. považoval situaci za neudržitelnou, a proto 5. května 1640 tento tzv. Krátký parlament rozpustil.

Ani krach vyjednávání nepřinutil panovníka pozměnit původní plán. Strafford naléhal na krále, aby k financování armády využil mimoparlamentních zdrojů. Domníval se, že Koruně zbývá bez ohledu na dosavadní neúspěchy dostatek prostředků k tomu, aby srazila *covenantery* na kolena. Karel I. nejprve požádal Londýn o úvěr ve výši 300 000 liber a poté nařídil zahájit výběr daní. Zároveň pověřil Strafforda, aby pokračoval v jednání se Španělskem o poskytnutí vojenské pomoci. Puritáni to ovšem považovali za přípravu katolického spiknutí s cílem zvrátit reformaci na Britských ostrovech. Nabyli dojmu, že král hodlá zaprodat Anglii Španělům. Londýn zachvátily silné nepokoje. V řadě dalších měst panovala napjatá atmosféra, množily se útoky na představitele laudiánského kléru; hysterické projevy nenávisti vůči Laudovi a anglikánské církvi se stupňovaly.

Karel I. nepřikládal těmto událostem větší význam. Bez ohledu na neutěšený stav financí nařídil královským místodržitelům v severních hrabstvích svolat oddíly milice. Vrchní velení svěřil Straffordovi, ale ani jeho rozhodnost a iniciativa nedokázaly vyřešit všechny problémy, které sužovaly královskou armádu. Verbování a vyzbrojení vojenských jednotek probíhalo velmi liknavě, neboť rozkaz Koruny šlechta ignorovala. Vojsko sužoval také nedostatek zkušených velitelů. Karel I. se proto uchýlil k velmi nepopulárnímu kroku; začal najímat šlechtice katolického vyznání, což vyvolalo fámy o budování „*papeženeckého vojska*“. Toto opatření bylo navíc kontraproduktivní; katolíci s důstojnickou hodností si nikdy nezískali respekt a poslušnost řadových vojáků, kteří patřili v převážné míře k protestantům. V důsledku nevalné disciplíny mužstva se snížila celková bojeschopnost vojska.

KORUNA PROTI COVENANTERŮM

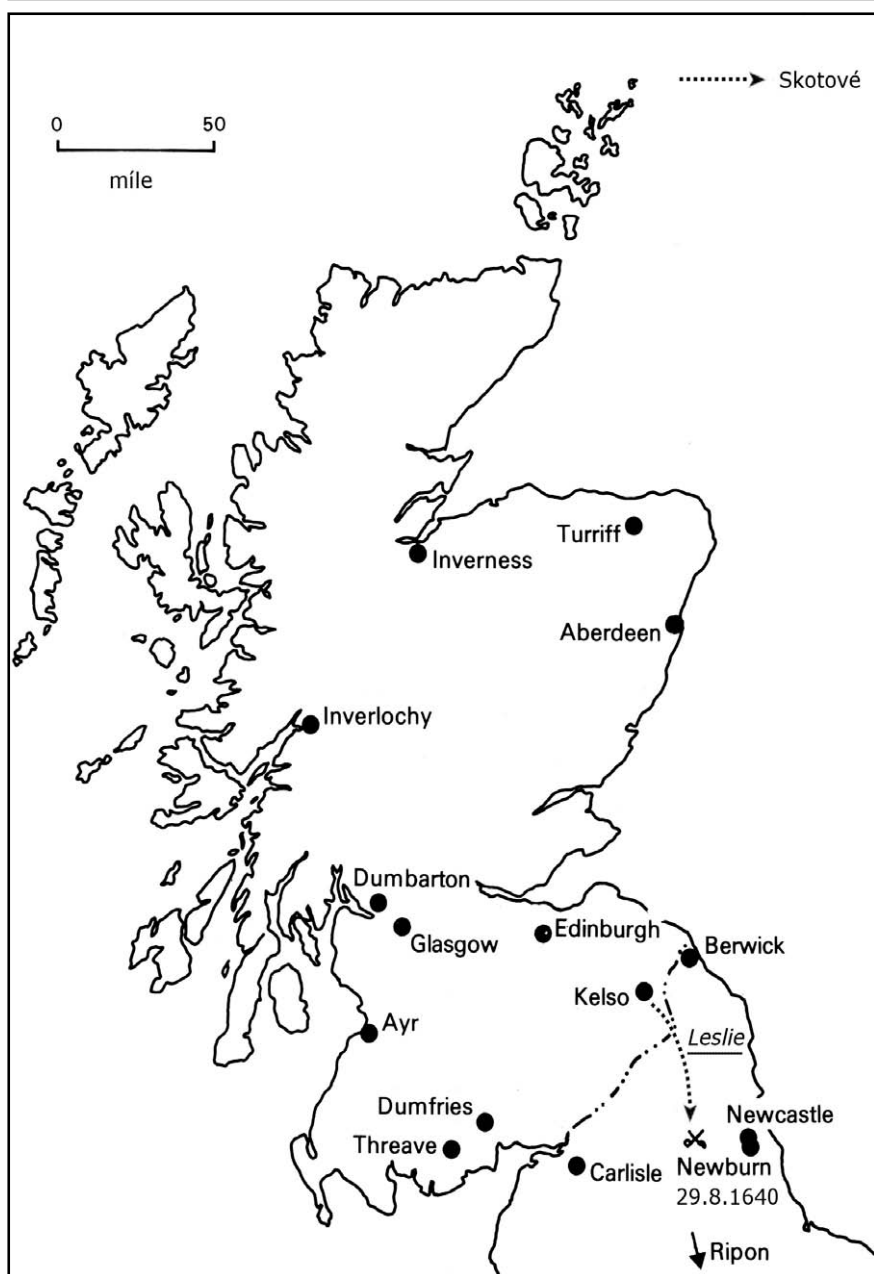
Covenanteři pochopili, že spor s Korunou nelze urovnat diplomatickým jednáním. Každá presbyteriánská komunita musela tedy poskytnout armádě přesně stanovený počet mužů, kteří procházeli výcvikem pod vedením zkušených důstojníků. Nespornou výhodou představovala dobrá bojová morálka mužstva a kromě toho nizozemská podpora zajišťovala Skotům dodávky zbraní, což do určité míry omezilo problémy s výzbrojí. Edinburská vláda se shodovala v názoru, že v okamžiku, kdy bude anglická armáda připravena, Karel I. zaútočí; stupňující se válečné přípravy tomu nasvědčovaly. Prikázala proto Lesliemu, aby udeřil jako první.

Vikomt Conway, velitel anglických jednotek na severu Anglie, si hrozbu nepřátelského útoku nepřipouštěl. Když 20. srpna 1640 Leslieho armáda o síle 25 000 mužů překročila řeku Tweed, Angličané propadli panice. Conway nařídil svým vojákům ustoupit k Newcastleu a naléhavě žádal panovníka o posily; střet s nepřítelem se neodvážil riskovat. Postup Skotů nenarážel prakticky na žádný odpor. Většina obyvatelstva zachovávala striktní neutralitu, v některých městech příchod *covenanterů* dokonce vítali.

Karel I. prikázal Conwayovi, aby zabránil Lesliemu v obsazení severních hrabství. Vikomt se mezitím snažil posílit obranu Newcastleu. V době, kdy královské jednotky do značné míry paralyzovala panika vyvolaná obavami z příchodu protivníka, Skotové byli ve vzdálenosti pouhých několika mil od města. V postupu na jih jim nyní bránila pouze řeka Tyne. Conway proto rozkázal svým vojákům střežit brod u Newburnu, vzdáleného několik mil západně od Newcastleu.

Dne 29. srpna 1640 vojsko *covenanterů* dorazilo k Newburnu. Leslie nařídil pěším jednotkám přebrodit řeku. Zároveň nechal rozmístit dělostřelecké baterie tak, aby postupujícím oddílům poskytovaly účinnou palebnou podporu. Angličané se pokusili nepřítele zastavit, ale útok královské jízdy ztroskotal na odporu disciplinované skotské pěchoty. Početní převaha Skotů pak donutila k ústupu i zbývající anglické jednotky. Conway považoval situaci za beznadějnou; ještě téhož večera nařídil vyklidit Newcastle. Následující den město obsadila Leslieho armáda.

Vzhledem k finanční tísní musel Karel I. skoncovat s iluzorními představami, jimž se doposud oddával. Vyržování armády o síle

Tažení covenanterů na konci léta 1640

16 000 infanteristů a 2000 jezdců vyžadovalo přibližně 30 000 liber měsíčně, Koruna však měla k dispozici pouhou třicetinu této částky. Ačkoli Strafford dokázal díky subsidiím odhlasovaným parlamentem v Dublinu zformovat několik pluků, tyto jednotky nikdy neopustily Irsko. Hlavní vinu nesl především Hamilton, který neustále odkládal přepravu irských oddílů do Anglie. Válka proti Skotům byla za těchto okolností nemyslitelná.

Dne 21. října 1640 zmocněnci obou stran podepsali dohodu v Riponu, která vnutila panovníkovi ponižující podmínky příměří. Skotské jednotky obsadily hrabství Northumberland a Durham; okupaci měl ukončit podpis mírové smlouvy. Královští vyjednavací se navíc zavázali vyplácet 850 liber za každý den, který Leslieho armáda stráví na anglickém území. Karel I. však neměl k vyplacení Skotů téměř žádné prostředky. Koruna se ocitla na pokraji bankrotu a peníze jí mohl poskytnout jen parlament.

DLOUHÝ PARLAMENT

Panovnickova pozice byla velmi slabá. Ve volbách do sněmovny poslanců mnozí stoupenci Koruny neuspěli; dolní parlamentní komoru ovládla opozice. Král nemohl spoléhat ani na podporu sněmovny lordů, neboť opoziční předáci udržovali úzké kontakty s řadou peerů. V historii anglického parlamentu hrál klíčovou roli zejména John Pym. Bez přehánění jej lze označit za architekta konstituční revoluce, která v průběhu následujících 18 měsíců zásadně změnila dosavadní rozložení sil ve státě. Role vůdčího představitele opozice mu získala pověst jednoho z nejschopnějších politiků. Vždy jednal rozvážně, bez zbytečných emocí a své plány dokázal promýšlet do nejmenších podrobností. Byl hluboce věřící protestant, jenž nenáviděl Španěly a kritizoval Laudovy reformy. Strafforda považoval za nebezpečného soupeře, kterého musí odstranit dříve, než on zničí jeho.

Slavnostní zahájení tzv. Dlouhého parlamentu připadlo na 3. listopadu 1640. Poslanci a lordi se znovu sešli – ponecháme-li stranou epizodu Krátkého parlamentu – po jedenácti letech. Zákonodárný sbor zasedal s jediným přerušením déle než dvanáct let a ovlivnil poměry v zemi způsobem, jaký neměl v dějinách Anglie obdoby. Do Westminsteru

přicházela záplava petic, jež vyjadřovaly pohoršení nad porušováním „starobyklých práv“ parlamentu. Vlna kritiky se snesla na náboženskou politiku Koruny, která prosazovala laudiánské reformy na úkor „pravého náboženství“. Svoboda poddaných prý utrpěla v důsledku nezákonného zdanění, zneužívání soudní moci a udělování monopolů.

Členy obou parlamentních komor spojovalo především nepřátelství vůči Laudovi, Straffordovi a dalším politikům spojeným s osobní vládou Karla I. Zbraní, kterou opozice již tradičně využívala proti svým nepřátelům, byla obžaloba z velezrady (*impeachment*). 25. listopadu 1640 Dolní sněmovna vznesla *impeachment* proti Straffordovi. Obžaloba ho vinila především z toho, že chtěl použít irské jednotky k likvidaci odpůrců Koruny v Anglii. Ačkoli se jednalo o ryze účelovou interpretaci, lordi zastrašení davem demonstrantů volajícím po „*spravedlnosti*“ vydali souhlas k jeho zatčení a uvěznění v Toweru. 18. prosince parlament schválil *impeachment* vůči Laudovi. Puritánští poslanci totiž věřili, že laudiánské reformy ohrožují protestantský charakter *Church of England*; za vším stála Laudova údajná snaha dosáhnout opětovného sjednocení s katolickou církví.

V témže měsíci opozice zpochybnila dosud nevídaným způsobem korunní prerogativa, neboť požadovala, aby se královští ministři a představitelé justice zodpovídali nejen Koruně, ale také parlamentu. Ačkoli Karel I. považoval dosavadní kroky Dolní sněmovny za neslýchané, mohl jen bezmocně přihlížet. O penězích, které potřeboval na vyrovnání závazků vůči *covenanterům*, totiž rozhodovali poslanci. Bez parlamentních subsidií nemohl vyplatit žold vlastním jednotkám, natožpak vypořádat závazky vůči Skotům.

STRAFFORDŮV KONEC

Dne 30. ledna 1641 obžaloba předložila dlouhý výčet Straffordových „zločinů“. Klíčový význam mělo obvinění, podle něhož Strafford plánoval použít irské jednotky proti odpůrcům Koruny a nastolit v Anglii absolutistickou vládu. Obžalovaný byl v obtížném postavení, neboť řada soudců vystupovala předpojatě. Strafford si ale přes všechny nepříznivé okolnosti počínal velmi obratně; v průběhu soudního přelíčení postupně vyvrátil jednotlivé body obžaloby.

V okamžiku, kdy vše nasvědčovalo tomu, že *impeachment* skončí fiaskem, se na Pyma znovu usmálo štěstí. Poslanci a lordi se doslechli o spiknutí skupiny důstojníků, kteří hodlali místokrále osvobodit a přimět parlament k rozchodu. V atmosféře strachu a hysterie Dolní sněmovna podpořila návrh zákona, který zbavil Strafforda občanských práv bez soudního procesu. Následující vývoj byl šokující. Podezření, že panovník stojí za katolickým spiknutím s cílem osvobodit místokrále a připravit anglickým protestantům „Bartolomějskou noc“, sílilo. Londýnské ulice zaplnily davy demonstrantů. „*Několik tisíc lidí se každý den scházelo před Westminsterem a žádalo smrt pro Strafforda a další zrádce,*“ napsal Robert Baillie, presbyteriánský kněz, který se zdržoval v Londýně. Karel I. nechtěl opozici ustoupit, nemínil Strafforda obětovat. Když ale Whitehall obklopil zfanatizovaný dav, který žádal jeho podpis stvrzující rozsudek smrti pro „*zrádce*“, král znejistěl. Po celé dva dny panovník váhal, nakonec podlehl obavám o život své rodiny a 10. května 1641 zákon podepsal.

Thomas Wentworth, hrabě ze Straffordu

O dva dny později Thomas Wentworth, hrabě ze Straffordu, vystoupil na popraviště na Tower Hillu. Statečnost a důstojnost, s jakou zemřel, zapůsobila i na přihlížející Londýňany, kteří zachovali při popravě uctivé ticho. „*Zhřešil jsem proti svému svědomí*,“ řekl král Jindřišce Marii poté, co kat setnul Straffordovi hlavu. Pocit, že nese vinu za smrt muže, jenž patřil mezi nejoddanější a nejschopnější služebníky Koruny, jej pronásledoval až do konce života.

V létě 1641 se zdálo, že opozice dosáhla všech cílů, které si vytkla. Strafford byl mrtev, Laud uvězněn v Toweru, kancléř John Finch v exilu a řada dalších stoupenců Koruny se ve strachu stáhla do ústraní. V zemi převládaly protikatolické nálady, což postavení krále dále komplikovalo. Útěk státního sekretáře Windebanka, jenž vyznával římsko-katolickou víru, puritány přesvědčil, že královský dvůr slouží jako útočiště „papeženců“, kteří připravují vražedné spiknutí proti protestantům.

V květnu panovník podepsal tzv. *Triennial Act*, který stanovil pravidla pro svolávání zákonodárního sboru. V praxi to znamenalo, že Karel I. byl zbaven možnosti vládnout bez parlamentu jako v průběhu 30. let. Nejtěžší ránu zasadilo Koruně schválení zákona, jenž upravoval výběr cel; král tak přišel o podstatnou část příjmů (více než 60 %). Opory královské moci se hroutily jedna za druhou. 5. července 1641 panovník souhlasil se zrušením Rady Walesu, Rady Severu, dvora Hvězdné komory a nejvyššího církevního soudu. Panovníkova situace byla zoufalá. Neměl peníze, které by ho zbavily ze závislosti na parlamentu, schválení opozičních návrhů navíc ochromilo vládní administrativu. Král se nemohl spolehnout ani na podporu armády. Určitou výjimku představovaly některé vojenské jednotky v severní Anglii, jejich „podpora“ však spočívala pouze ve vágním ujištění o loajalitě.

IRSKÉ POVSTÁNÍ

Na zhoršení vztahů mezi Korunou a parlamentem měly významný podíl události v Irsku. Po smrti Wentworthova zástupce Christophera Wandersforda přešla správa země do rukou členů odvolacího soudu, sira Johna Borlase a sira Williama Parsonse. Straffordova poprava způsobila rozpad nepřirozené koalice irských katolíků, staroangličanů a novoangličanů. O'Neillové a řada dalších šlechtických klanů již delší dobu

zvažovali možnost ozbrojeného povstání. Spor mezi Korunou a parlamentem považovali za příležitost, jak svrhnout nenáviděný režim reprezentovaný vládou v Dublinu. Irové se totiž obávali, že hysterická kampaň, kterou rozpoutali puritáni proti jinověrcům, je předeheurou k zákazu katolického náboženství v celé zemi.

V říjnu 1641 vypuklo ozbrojené povstání v Ulsteru. Zatímco na severu nejprve povstali O'Neillové a M'Guireové, na jihu se vzbouřili Irové pod vedením Donogha MacCarthyho, hraběte z Muskerry. Rebelové vypalovali farmy anglo-skotských kolonistů, pronásledovali a vraždili protestanty, venkovští usedlíci prchali do opevněných měst. Povstalci ovládli Newry, ohrožovali Belfast a Droghedu. Nečinnost dublinské vlády byla alarmující. Ačkoli Parsons dostal včas informace o chystané vzpouře, neučinil nic, aby rebely zastavil. Ze všech stran přicházely nové zprávy o dalších nepokojích a excesech. Paniku dále zvyšovaly údajné počty vzbouřenců, které podle některých odhadů dosahovaly desetitisíců mužů. Irské povstání se od skotské rebelie v mnohém odlišovalo. Povstalci nevydali žádný manifest ve smyslu Národního konventu, nedisponovali pravidelnou armádou, neměli jednotné velení, jejich hlavním nepřítelem nebyla Koruna ale dublinská vláda.

Její situace se nezdála nijak povzbudivá. Vládní jednotky nedokázaly povstalce porazit. Spojení s posádkami na jihu ostrova bylo ztraceno. Rebelie se nezadržitelně šířila. Vzbouřenci využívali podpory, kterou jim poskytovala irská šlechta. Největší škody utrpěl venkov. Povstalci vypálili nebo vydrancovali nespočet usedlostí, zprávy o rabování přicházely téměř každý den. Mnoho vesničanů opustilo svá hospodářství a odešlo do měst. Neschopnost Parsonse a dalších členů exekutivy prohloubila nedůvěru staroangličanů vůči Dublinu.

Většina puritánů v Anglii věřila, že vzbouřenci se brodí v krvi irských protestantů. Největší znepokojení vyvolávala údajná příprava vylovení Irů na západním pobřeží. Panice, kterou podněcovaly nepřesné či zcela smyšlené informace, podlehla řada Angličanů. Hysterie a strach se rychle šířily ve městech i na venkově. Puritáni věřili, že vlna katolické reakce uvrhne jejich „Boží království“ do spárů Antikrista. Severní Wales ohromila zpráva, podle níž se povstalci zmocnili hradu Conway. Lady Brilliana Harley nechala pro jistotu opevnit rodinné sídlo Brampton Bryan poblíž Herefordu. V Kidderminsteru očekávali invazi každou

hodinou, na pobřeží udržovali strážní ohně neustále zapálené. V york-shirském Pudsey byla přerušena bohoslužba poté, co někdo vykřikl, že irští povstalci dobyli nedaleké Rochdale a že je všude plno mrtvých. Tyto groteskní fabulace vydatně přižívovala puritánská propaganda. Ve skutečnosti Irové neplánovali žádné vylovení na západním pobřeží ani vraždění protestantů v Anglii.

BOJ O ARMÁDU

Jakmile zprávy o revoltě dorazily do Westminsteru, objevily se spekulace, že irská rebelie je součástí rozsáhlého katolického povstání, v jehož pozadí stojí královna, možná i sám král. V této atmosféře chtěl Karel I. postavit armádu, jež by povstalce zpacifikovala. Opozice ve Westminsteru však nehodlala ponechat kontrolu nad ozbrojenými silami v rukou panovníka, kterému nedůvěřovala. Podezření, že král zneužije armádu k zásahu proti parlamentu, sílilo. 7. prosince 1641 vystoupil sir Arthur Haselrig s předlohou zákona, podle něhož neměl velitele všech ozbrojených jednotek v zemi jmenovat král, ale parlament. Ačkoli Haselrigův návrh pokládali mnozí za neslýchaný, nedůvěra vůči Koruně a strach z budoucnosti přiměly váhající zákonodárce, aby ho podpořili.

Karel I. reagoval podrážděně, neustálá kritika a stupňující se požadavky opozice ho nesmírně iritovaly. V prosinci 1641 nařídil rozehnat demonstranty, kteří požadovali vyloučení biskupů z Horní sněmovny. Na konci téhož měsíce propustil velitele Toweru, sira Williama Balfoura, jenž měl důvěru parlamentu, a na jeho místo jmenoval plukovníka Thomase Lunsforda. Panovníkovo rozhodnutí vyvolalo silný odpor nejen v opozičních řadách (Pym hovořil o „*komplotu papeženců*“), ale i mezi příznivci Koruny, kteří považovali Lunsforda za dobrodruha s temnou minulostí. Napětí v Londýně po Lunsfordově jmenování zesílilo. Střetnutí vojáků s davem protestantů v blízkosti Whitehallu si vyžádalo několik obětí na životech.

Ačkoli většina obyvatel Londýna stála na straně opozice, v městské radě si král uchovával značný vliv. Opozice však prosadila konání mimořádných voleb a 21. prosince 1642 se jí podařilo získat v městské radě většinu. Přibližně ve stejné době si stoupenci obou stran začali vyměňovat přízviska „kulatohlaví“ a „kavalíři“. První z nich se obvykle používalo

pro nakrátko ostříhané puritány. Druhé bylo synonymem pro loajální stoupence Koruny. Opoziční propaganda záměrně využila podobnosti se slovem „cavaliero“ nebo „caballero“, které označovalo španělského vojáka, brutálního utiskovatele protestantů a národního nepřítele.

POKUS O ZATČENÍ OPOZIČNÍCH PŘEDÁKŮ

Na konci prosince 1641 Dolní sněmovna vznesla *impeachment* proti dvanácti prelátům, kteří požadovali, aby veškeré zákony odhlasované v nepřítomnosti biskupů byly prohlášeny za neplatné. Na chodbách Whitehallu se šepem mluvilo o tom, že opozice má v úmyslu obžalovat také královnu. Takový čin by překonal vše, čeho se odpůrci Koruny doposud odvážili. Trpělivost Karla I. byla u konce. Povolal generálního prokurátora sira Edwarda Herberta a nařídil mu zatknout šest opozičních předáků (Johna Pyma, Johna Hampdena, Denzilla Hollese, Williama Strodea, sira Arthura Haselriga a Edwarda Montagua, lorda Mandevilla), které hodlal obvinít z velezrady.

Načasování útoku bylo vzhledem k okolnostem nešťastné. Zatímco v listopadu 1641 Londýňané provolávali „*Bůh žehnej králi!*“, nyní se pod okny Whitehallu ozývaly výkřiky „*Pryč s papeženci, pryč s biskupy!*“ Parlament označil králův příkaz za nelegální a odmítl zákonodárce vydat. Lord George Digby a královna Jindřiška Marie proto na Karla I. naléhali, aby zatkl opoziční předáky s pomocí ozbrojeného doprovodu. Král, u něhož se střídaly obavy z razantního zásahu s pokušením skoncovat se svými protivníky, nakonec souhlasil.

Dne 4. ledna 1642 panovník doprovázený 400 vojáky vstoupil do budovy Dolní sněmovny. Pym a jeho spojenci však byli předem varováni, Westminster opustili a ukryli se v Londýně. Král mohl jen konstatovat, že „*všichni ptáčekové uletěli*“. Pokus zatknout nepohodlné poslance na půdě parlamentu panovníkovi velmi uškodil. Bezprecedentní útok na parlamentní privilegia šokoval umírněné stoupence Koruny. Mezi lidmi kolovaly pověsti, že královské jednotky vtrhnou do Londýna, zajmou stíhané poslance a poté je popraví. Londýnská městská rada i veřejnost sympatizovaly s opozicí. Zatímco v ulicích hlavního města se shromažďovaly několkatisícové zástupy demonstrantů, vystrašení rojalisté se stáhli do ústraní.

Londýnský starosta (*lord mayor*), sir Richard Gurney, patřil umírněným stoupencům Koruny. Poté, co došlo k incidentu ve Westminsteru, zdráhal se vydat rozkaz k mobilizace milice. Opozice proto využila své převahy v městské radě a svěřila velení domobrany do rukou tzv. Výboru bezpečnosti. Velitelem oddílů milice byl jmenován Philip Skippon, jenž měl pro tuto funkci vynikající předpoklady. V průběhu třicetileté války se účastnil bojů na kontinentě, kde získal hodnost kapitána; vojáci a důstojníci k němu chovali velký respekt. Londýnská milice prošla pod jeho velením zásadní reorganizací; skládala se ze šesti pluků, každý po šesti nebo sedmi kompaniích, každá o síle 200 mužů.

Na stranu opozice se postavili také peerové v Horní sněmovně. Královská rodina se stala terčem nevybíravé kritiky, pomluv a nejružnějších spekulací, které se Londýnem rychle šířily. O irské revoltě se otevřeně hovořilo jako o „*královnině rebelii*“. Karel I. si uvědomil, že se mu situace vymkla z rukou. V noci z 10. na 11. ledna 1642 opustil Whitehall a v doprovodu své rodiny odjel do Hampton Courtu. O den později se stíhaní zákonodárci vrátili do Westminsteru; odpůrci Koruny triumfovali. Zbývalo jen vyčkat, až panovník uzná svou porážku a zasedne k jednacímu stolu. Nikdo netušil, že ve chvíli, kdy král vstoupí do sněmovní síně, stane před soudem jako Karel Stuart obžalovaný z velezrady.

II. Kdo zachrání monarchii?

Radost z vítězství vystřídal záhy obavy. Nikdo netušil, jak se Karel I. zachová. O několik dní později se Londýňané dozvěděli, že královští verbíři usilovně hledají nové rekruty. Kromě toho přicházely zprávy o povstání katolíků v Herefordshire, vylodění Irů v jižním Walesu a o francouzských jednotkách v Pikardii, které měly být přepraveny do Irska na pomoc tamním povstalcům. Obavy z katolického spiknutí vyústily v masovou hysterii a útoky na katolíky.

V Londýně kolovala řada petic, které označovaly stoupence Koruny za „papežence“, odsuzovaly neochotu Whitehallu zasáhnout rázně proti povstalcům v Irsku, pranýřovaly působení „špatných“ rádců u dvora a kritizovaly odpor krále vůči reformě *Church of England*. Opozice mluvila o „pláči celé Anglie“. Nešťastné rozhodnutí zatknout opoziční předáky přesvědčilo doposud váhající členy parlamentu, že králi nelze důvěřovat. Londýnskou veřejnost do značné míry ovlivňoval jeho dvojaký postoj k irské rebelii; panovníkovo chování ponechávalo prostor pro spekulace, jimž puritáni v Londýně ochotně naslouchali. Kromě toho zatvrzelost, s níž Karel I. obhajoval svá prerogativa, znemožňovala uzavření kompromisu. Dne 5. února 1642 schválil parlament návrh zákona vylučující biskupy z Horní sněmovny a o deset dnů později zákon o milicích, jehož prostřednictvím si přivlastnil dosavadní právo Koruny kontrolovat ozbrojené síly.

IRŠTÍ POVSTALCI V BOJI PROTI DUBLINSKÉ VLÁDĚ

Napětí mezi Korunou a parlamentem umocňovaly špatné zprávy, které přicházely z Irska. Ostrov se zmítal v anarchii. Povstalci ovládli sever Ulsteru. Města se jen velmi obtížně potýkala s přílivem uprchlíků z venkova, neboť aktivita rebelů prakticky ochromila zásobování. Zima a hlad si vyžádaly více obětí než útoky Irů. Na jihu Irska museli kolonisté čelit útokům oddílů hraběte z Muskerry. Jedinou útechem pro dublinskou vládu byla skutečnost, že některé irské klany se k povstání nepřipojily. Murrough O'Brian, hrabě z Inchiquinu, jenž patřil k prominentním šlechticům, zachoval loajalitu k Dublinu. Inchiquinovo jednání ovšem mělo především zjištěné pohnutky; již delší dobu totiž usiloval o post místodržícího v Munsteru.

Spory mezi Korunou a parlamentem znemožňovaly vyslání jednotek, které by rebelii dokázaly potlačit. Obranu proti útočícím Irům navíc komplikovaly vzájemná nedůvěra a spory mezi kolonisty. Angličané nedůvěřovali Skotům, Skotové podezírali Angličany, anglikáni a presbyteři nedokázali potlačit vzájemnou nevraživost. V nejhorším postavení se ocitli staroangličané, kteří v převážné většině patřili ke katolíkům a loajálními stoupencům Koruny. Dublin je podezíral z úmyslu svrhnout vládu, v očích anglo-skotských protestantů byli vzhledem ke svému vyznání pokládáni za potenciální spojence vzbouřenců.

Protestanti v Anglii věřili, že katolické povstání je předzvěstí příchodu Antikrista. Jejich hysterii rozdmýchávaly hrůzostrašné zvěsti o vydrancovaných farmách, které lemovaly řady šibenic s oběšenými kolonisty; celé rodiny byly ve svých domovech zaživa upalovány. Irové znásilňovali a vraždili ženy, děti ubíjeli před očima jejich rodičů. V jednom z dobových pamfletů líčí nešťastný otec v dopise svému bratrovi ukrutnosti

Karikatura irského vojáka

spáchané vzbouřenými irskými katolíky na jeho dceři. Uvádí, že poté, co byla znásilněna, jí vyškubali vlasy, vyřízli jazyk a nakonec usekli jednu ruku. Počet obětí dosahoval údajně desetitisíců. Rebelové si v mnoha případech počínali skutečně velmi brutálně. Většina zvěstev připadala na vrub ozbrojených skupin povstalců, které nikomu nepodléhaly a terorizovaly venkov. Polovojenské jednotky irské šlechty měly lepší disciplínu a vůči civilistům se chovaly poněkud ohleduplněji.

Puritáni volali po odplatě. Žádný trest nebyl pro „*krvežíznivé irské řezníky*“ dost tvrdý. Angličané a Skotové postupovali se stejnou bezohledností. Zajaté vzbouřence mučili, nebo ihned popravovali, jejich ženy znásilňovali; protivník si nezasloužil žádné smilování. Našly se ovšem i výjimky. Velitelem jednotek podléhajících dublinské vládě se ve věku necelých třiceti let stal charismatický James Butler, hrabě z Ormondu. Ormond pocházel z řad anglo-irských šlechticů a mnoho povstalců očekávalo, že se přidá na jejich stranu. Ormondova rodina chovala ke vzbouřencům značné sympatie. Matka byla katolička, mladší bratr dokonce bojoval v řadách rebelů. James však považoval vzpouru za porušení zákonů a pořádku v zemi; pokládal za svou povinnost sloužit panovníkovi a věci protestantismu. Za nejvyšší autoritu v Irsku považoval Korunu, které zachovával loajalitu a jejíž zájmy vždy hájil. V porovnání s řadou tehdejších velitelů prosazoval mírné zacházení se vzbouřenci a odmítal represe vůči civilistům. Díky svým schopnostem získal velkou popularitu mezi vojáky a respekt dublinské vlády. Dobře znal sílu i slabiny povstalců. Uvědomoval si, že rebelové navzdory početní převaze nemají kvalitní vojenský výcvik ani potřebnou disciplínu.

Na počátku března 1642 shromáždil Ormond dobře vycvičenou jednotku 3000 infanteristů a 500 kavaléristů a vyrazil na pomoc Droghedě, kterou již několik měsíců obléhali vzbouřenci. Phelim O'Neill, velitel povstaleckých jednotek, se neodvážil riskovat střetnutí a raději ustoupil. Osvobození Droghedy vzbudilo v Dublinu nadšení. Mnozí ho vnímali jako předzvěst obratu k lepšímu.

SKOTSKÁ INTERVENCE V SEVERNÍM IRSKU

Covenanteři podezřívali Karla I. ze spolčení z irskými povstalcí. Obávali se, že král využije jakékoli příležitosti, aby upevnil otřesenou moc

Koruny. To by ovšem znamenalo hrozbu všem politickým i náboženským výdobytům, které Skotové získali. Argylova vláda za těchto okolností rozhodla o vojenské pomoci skotským kolonistům v Ulsteru. Úkolem invazních oddílů byla obrana ulsterských přístavů, které doposud zůstávaly v rukou anglo-skotských protestantů. Kontingent se skládal z 2500 dobře vybavených vojáků pod velením plukovníka Roberta Monroa; V polovině dubna 1642 se Skotové úspěšně vylodili u Carrickfergusu. K Monroovu překvapení však tamní Angličané odmítli s *covenantery* spolupracovat. Skotské jednotky se proto přesunuly na jih. Poté, co rozprášily několik skupin vzbouřenců, obsadily Newry. Monro se rozhodl exemplárně potrestat kolaboranty, kteří pomáhali rebelům; nechal pověsit šedesát měšťanů a dva kněze. Odveta povstalců na sebe nenechala dlouho čekat. Phelim O'Neill se pomstil vypálením Armaghu.

V létě 1642 Monroovi vojáci dobyli hrad Dunluce, přičemž se jim podařilo zajmout hraběte z Antrimu. Zajatcova výpověď potvrdila nejhorší obavy Skotů. Antrim totiž tvrdil, že jednal na panovníkův přímý rozkaz, podle něhož měl udržet Dunluce „za každou cenu“. Pokud by uspěl, Karel I. by jej jmenoval „generálem všech katolických jednotek v Ulsteru“. Ti, kteří podezřívali krále ze spolupráce s irskými povstanci, nepotřebovali další důkazy. Antrimovo přiznání navíc podnítilo spekulace o chystaném povstání katolíků ve Skotsku. Jakákoli dohoda s Korunou byla za těchto okolností vyloučena.

Situace v Irsku se dále zhoršovala. Dublin se potýkal s katastrofálním nedostatkem peněz k naverbování nových jednotek. Vládní vojáci nedostávali žold řadu týdnů, na nákup výzbroje a zásob chyběly finanční prostředky. Na druhé straně do řad povstalců vstoupilo mnoho irských důstojníků, kteří až doposud sloužili v armádách válčících na kontinentu. Thomas Preston si během bojů ve Španělském Nizozemí vysloužil pověst schopného velitele. Ve španělských službách získal cenné zkušenosti také Owen Roe O'Neill, synovec hraběte z Tyrone, jednoho z vůdců protianglického povstání za vlády královny Alžběty I. Muži jako Preston či O'Neill mohli rebelům poskytnout vojenský výcvik a zlepšit disciplínu mužstva; vzbouřenci by se pak stali skutečnou armádou.

Když se ukázalo, že vládní oddíly (včetně Monroových posil) nejsou s to povstalce rozdrtit, kolonisté se znovu obrátili na Skoty. *Covenanteři*

regovali vstřícně. V srpnu 1642 se poblíž Kinsale vylodily oddíly, které měly ochránit skotské kolonisty v severním Irsku. Další vývoj událostí ale vzbudil v Dublinu údiv a zděšení. Noví „ochránci“ nerozlišovali mezi vzbouřenci a anglo-irskými usedlíky, kteří zachovali loajalitu dublinské vládě. Jejich velitel s klidem přihlížel, jak vypalují vesnici Timoleague, a pak svým mužům dovolil umučit dva zajatce podezřelé ze špionáže. V Munsteru namísto boje proti rebelům drancovali města a vesnice; „ochrana kolonistů“ si v ničem nezačala s nájezdy povstalců. Skotové vypalovali farmy, ničili sklizenou úrodu, a vesničany tak odsuzovali k pomalé smrti hladem. Počet obětí mezi civilisty rychle rostl. Vrcholem všeho bylo vyplenění Galwaye. Skutečnost, že město nepodporovalo povstalce a naopak zůstávalo loajální dublinské vládě, *covenantery* vůbec nezajímala. Celá záležitost demonstrovala neschopnost vládních úřadů, jejichž představitelé se nedokázali shodnout ani v názoru na řešení nejnaléhavějších problémů.

NA PRAHU OBČANSKÉ VÁLKY

Angličané s obavami přihlíželi, jak spor mezi králem a opozicí eskaluje. Karel I. apeloval na své poddané, aby respektovali nařízení Koruny. Parlament naopak prohlašoval, že ten, kdo zpochybní rozhodnutí přicházející z Westminsteru, spáchá zločin proti svobodám a privilegiím lidu. Když král projevil ochotu vrátit se do Londýna a pokračovat ve vyjednávání, mnozí poslanci a lordi se domnívali, že krize pominula. Avšak jejich naděje, že panovník přenechá moc parlamentu, byla předem ztracena; Karel I. nemínil ustoupit.

Pochybnosti o skutečných úmyslech krále se prohloubily poté, co parlamentní guvernér sir John Hotham zmařil pokus rojalistů obsadit Hull. Panovník počítal s dodávkami vojáků a zbraní z kontinentální Evropy, k čemuž potřeboval opevněný přístav na východním pobřeží Anglie. 22. dubna 1642 Hotham přivítal skupinu královských dvořanů. Návštěva peerů a jiných gentlemanů ho příliš nepřekvapila; chápal její skutečný účel, odmítnout ji ale nemohl. Jeho podezření se potvrdilo v okamžiku, kdy se dozvěděl, že panovník má v úmyslu navštívit město osobně. Guvernér nepatřil k horlivým zastáncům opozice, nechtěl ohrozit postavení své rodiny, která měla pozemky v Yorkshire. Poslanec Dolní sněmovny

Peregrin Pelham proto musel vynaložit značné úsilí, aby jej přiměl jednat proti vůli panovníka; na Pelhamovo naléhání se Hotham snažil panovníkům příjezd oddálit. Věřil, že Karel I. nebude jednat unáhleně a vyhne se použití síly. Následující den ale obdržel zprávu, že panovník doprovázený oddílem jízdy je již na cestě k přístavu. Nařídil uzavřít městské brány a ve vsí zdvořilosti odmítl vpustit krále a jeho doprovod do města.

Karel I. se musel vrátit zpět do Yorku, kam přesídlil jeho dvůr. Ze všech sil se snažil shromáždit peníze a loajální stoupence. Někteří peerové projevovali Koruně neobvyklou štedrost. Henry Somerset, markýz z Worcesteru, jenž patřil k nejbohatším anglickým šlechticům, věnoval králi 22 000 liber. K panovníkovi se připojila řada velkých pozemkových vlastníků, William Cavendish, hrabě z Newcastlu, Stanlyeové z Lancashire a Robert Bertie, hrabě z Lindsey. V Yorku našli útočiště také někteří poslanci a lordi, kteří hájili zájmy Koruny ve Westminsteru. Jedním z nejbližších rádců Karla I. se stal sir Edward Hyde, jenž dříve patřil k umírněným stoupencům opozice. Jeho příkladu následovali Lucius Carey, vikomt Falkland, a sir John Culpepper, bývalí členové Tajné rady, státní sekretář sir Edward Nicholas, nejvyšší soudce sir John Bankes a v neposlední řadě lord strážce tajné pečeti sir Edward Littleton.

Na druhé straně řada významných šlechticů, Essex, Holland, lord Chamberlain a několik bývalých členů Tajné rady sympatizovala s opozicí. Jiní, jako například hrabě z Leicesteru, podmiňovali podporu krále splacením starých půjček. K nejvýznamnějším odpůrcům Koruny na severu Anglie patřil lord Ferdinand Fairfax, poslanec za York, jemuž parlament svěřil důležitý úkol: zabránit roajalistům verbovat nové rekruty v Yorkshire. Fairfaxové vlastnili pozemky v okolí Dentonu a do určité míry představovali protiváhu vůči tamní, roajalisticky smýšlející šlechtě. Sir Thomas Fairfax, syn lorda Fairfaxe, byl atraktivní, málomluvný a zdrženlivý muž. V mládí se rozhodl pro vojenskou kariéru. V době, kdy mu ještě nebylo osmnáct, zúčastnil se obléhání pevnosti Bois-le-Duc. V roce 1632 vstoupil do švédské armády a bojoval na území Říše. Jako mladý důstojník proslul svou odvahou; patřil k respektovaným velitelům. „Na zasedání Válečné rady mluvil málokdy, ale dokázal navzdory ostatním prosadit vlastní názor,“ napsal Bulstrode Whitelocke. Fairfaxové ale nepatřili k radikálním zastáncům opozice; stejně jako většina umírněné gentry preferovali dohodu s Korunou. Když opoziční šlechta v Yorkshire

vyzvala Karla I., aby se smířil s parlamentem, stalo se tak s jejich bezvýhradným souhlasem.

ZTRÁTA LOŽSTVA

Naděje, s níž Karel I. očekával pomoc ze zahraničí, se hroutila. Nizozemské generální stavy sympatizovaly s Westminsterem. Protestantské mocnosti na kontinentě byly ochotny vyjednávat spíše s parlamentem. Opozice ovládala Londýn, jenž měl jako největší anglický přístav mimořádný význam pro zahraniční obchod. Panovník sídlící v Yorku jim nemohl zaručit žádné obchodní výhody nebo koncese. Tento fakt nemohly ignorovat ani katolické státy. Španělsko i Francie se soustředily na evropský konflikt a projevovaly jen minimální ochotu vměšovat se do vnitřních záležitostí Anglie.

Král bez ohledu na problémy a nezdary, s nimiž se musel potýkat, nehodlal ustoupit. 12. května 1642 povolal yorkshirskou *gentry* do zbraně. Panovníkova výzva nezůstala bez odezvy. Více než čtyřicet šlechticů se zavázalo vydržovat jízdní jednotky po dobu tří následujících měsíců. S příslibem pomoci přispěchala rovněž šlechta z Walesu. Sir Richard Lloyd nabídl panovníkovi 10 000 mužů. Významně přispěl lord Herbert z Raglanu, jenž z majetku svého otce, markýze z Worcesteru, poskytl králi více než 100 000 liber.

Karel I. věnoval značné úsilí tomu, aby si zajistil kontrolu nad námořnictvem. Většina kapitánů i posádek lodí Jeho Veličenstva však věřila, že pokud Koruna nezmění dosavadní způsob vlády, uvrhne Anglii do područí Španělska a Říma. Parlament měl navíc nespornou výhodu, neboť ovládal hlavní loděnice, doky a zbrojnice v Chathamu. V červnu 1642 panovník odvolal velitele flotily (*lord admiral*), hraběte z Northumberlandu, a na jeho místo jmenoval roajalistu sira Johna Penningtona. Zároveň vydal příkaz, aby loďstvo kotvící u Downs odplulo bez prodlení do Bridlington Bay v severní Anglii.

Parlament musel jednat rychle. Novým velitelem flotily jmenoval hraběte z Warwicku, od něhož očekával, že zabráni roajalistům zmocnit se námořnictva. Warwick byl bezesporu mužem na svém místě; odvážný a schopný velitel, jemuž nelze upřít organizační talent. Nenáviděl Španěly. Když v roce 1630 Karel I. uzavřel mír s Madridem, shromáždil

skupinu lodí, která pokračovala pod vlajkou Savojského vévodství v útočích na španělská plavidla. Na rozdíl od váhavého Penningtona dokázal jednat rychle a rozhodně. Jakmile obdržel parlamentní pověření, spěchal do Downs. Královské námořnictvo přijalo nového lorda admirála vesměs bez protestů. Poslušnost odmítlo pouze pět kapitánů. Warwick nařídil zablockovat jejich lodě v přístavu, Na obklíčená plavidla vyslal přepadový oddíl, jenž se vypořádal se vzbouřenci; odpor byl potlačen již v zárodku. Warwickův energický zásah zbavil panovníka nadějí, že se zmocní flotily. Věrnost Koruně zachovalo pouze několik menších lodí, které nekotvily u Downs.

NEOCHOTA KE SMÍRU

Ačkoli panovník neustále zdůrazňoval, že proti opozici nehodlá použít násilí, jeho počínání svědčilo o pravém opaku. V červnu 1642 totiž nařídil místodržitelům ve všech hrabstvích, aby zveřejnili královské nařízení, které podřizovalo milici Koruně. V celé Anglii byly patrné známky rostoucího napětí. Na mnoha místech probíhaly opevňovací práce, jednotky domobrany střežily skladiště zbraní a munice, hlídkovaly na mostech a věnovaly zvýšenou pozornost jezdcům. Hrozba ozbrojeného konfliktu znepokojovala každého Angličana. V hrabstvích docházelo stále častěji k potyčkám mezi zastánci Koruny a parlamentu. Londýnský starosta sir Richard Gurney nařídil zveřejnit výše zmíněné nařízení, načež byl zatčen a uvězněn v Toweru. Střety mezi rojalisty a parlamentariány doprovázelo stupňování napětí mezi ortodoxními protestanty a jinověrci.

Nejrůznější excesy do značné míry vyprovokoval všudypřítomný strach z katolického spiknutí. Řada protestantů schvalovala represe vůči katolíkům, neboť v nich viděla zapřísáhlé nepřátele Anglie. Ve Worcestershire pokračovali puritáni v tažení proti „modlářství“ a jiným pozůstatkům laudianismu. V náboženském zápalu ničili vše, co pokládali za zvrácené a církev poskvřňující. V Dorchesteru pověsili několik katolíků, načež začali rabovat a vypalovat domy, které patřily rojalistům a „papežencům“. V Downhamu vyplnili palác biskupa z Ely, „jednoho z největších papeženců v království“. O tom, že stoupenci „pravé reformace“ nejsou Koruně příliš nakloněni, se přesvědčil také jeden z konstáblů v Gloucestershire. Když požádal puritánského vikáře, aby přispěl malým

obnosem na podporu krále, kněz ho několikrát nakopl do velmi citlivých míst.

Nečekaným úspěchem rojalistů bylo získání přístavu Portsmouth. Guvernérem, jehož jmenování schválil Westminster, se stal plukovník George Goring. Ten však opozici nepříjemně překvapil, když se v létě 1642 postavil na stranu Koruny. Ovládnutí města panovníka potěšilo, ale význam Portsmouthu byl ve skutečnosti zanedbatelný; dokud parlament ovládal moře, málokterá loď dokázala proniknout námořní bloádou.

Karel I. se nevzdal úmyslu zmocnit se Hullu. Dokud bylo město v rukou parlamentu, Koruna nemohla počítat s výraznější pomocí ze zahraničí. Panovník se pokusil vyjednávat. Věděl, že Hotham nepatří k horlivým stoupencům opozice, a proto se snažil přesvědčit guvernéra, aby otevřel brány města rojalistům. Hotham nakonec skutečně přislíbil kapitulaci města, kladl si ale jednu podmínku: přístav musí obklíčit silné a dobře vyzbrojené jednotky; jen v takovém případě by se mohl vzdát, aniž by vzbudil podezření, že se dopustil zrady. Na počátku července 1642 rojalistické oddíly zahájily obléhání Hullu. V okolí města královští vojáci vyhloubili zákopy a vybudovali postavení pro děla. Karel I. spoléhal na Hothamův slib; dobytí přístavu bylo podle jeho názoru pouze otázkou krátkého času. Parlament však guvernérovi nedůvěřoval. Opozice ho podezřívala, že má v úmyslu vydat Hull rojalistům, a proto vyslala na sever vojenský oddíl pod velením skotského důstojníka sira Johana Meldruma. V noci z 30. na 31. července Meldrumovi vojáci zaútočili na rojalistická postavení. Jejich úder byl natolik překvapivý, že se nepřítel nezmohl na silnější odpor a ustoupil. Karel I. pochopil, že k dobytí přístavu nemá dostatek sil, a stáhl proto své jednotky hlouběji na území Yorkshire.

O několik dnů později navštívil královský dvůr v Yorku hrabě z Hollandu a tlumočil panovníkovi přání poslanců a lordů ve Westminsteru ukončit nepřátelství a zachovat mír. Zároveň vyzval krále k návratu do Londýna. Karel I. se ale parlamentnímu diktátu nehodlal podříditi. Požadoval vydání Hullu, což Holland pochopitelně odmítl. Panovník, jenž považoval návrhy opozice za nepřijatelné, nakonec prohlásil: „*Ať tedy celý svět posoudí, kdo tuto válku začal.*“ Ačkoli Karel I. dával najevo své odhodlání dovést spor do vítězného konce, jeho šance nevyhlížely příliš nadějně. Nepodařilo se mu ovládnout námořnictvo, nedokázal

obsadit Hull, v Yorkshire měl necelých 1000 vojáků, s nimiž sotva mohl pomýšlet na tažení proti Londýnu. Peníze, které získal díky příspěvkům od svých loajálních stoupenců, na vedení války ani zdaleka nepostačovaly. Veškeré přísliby pomoci ze zahraničí se ukázaly jako prázdné. Panovník se musel smířit s myšlenkou, že vítězství nad opozicí bude vyžadovat značné úsilí a také nemalé oběti.

FORMOVÁNÍ ARMÁD

Karel I. i opozice zprvu spoléhali na jednotky milice. Jejich nasazení však přinášelo řadu potíží. Vojáci zpravidla odmítali bojovat mimo hranice hrabství, v němž byli povoláni do zbraně. Udržení disciplíny mužstva vyžadovalo nesmírné úsilí, nemluvě o katastrofální úrovni bojové morálky. Obě zneprátelené strany proto začaly využívat oddíly dobrovolníků. Šlechta vyzbrojovala nájemce hospodařící na její půdě. Někteří šlechtici z nich dokázali postavit početné a dobře vyzbrojené jednotky. John Hampden, jenž patřil mezi zámožné pozemkové vlastníky v Buckinghamshire, uhradil z vlastních prostředků výzbroj pro pěší pluk a navíc nechal ušít všem vojákům tmavě zelené uniformy. Hampdenův regiment byl pokládán za jeden z nejlepších parlamentních oddílů. Oliver Cromwell naopak vyzýval Angličany, aby se chopili zbraní na obranu náboženské svobody a zákonů země. Dobrovolníci, kteří vstupovali do rojalistické či parlamentní armády, často pocházeli i z nejnižších sociálních vrstev. Chudinu lákala nabídka pravidelného žoldu, jídla, nového oblečení a bot. Většinu rekrutů přitahovala spíše vidina rychlého zbohatnutí než boj za ušlechtilé ideály. Krádeže, loupení a drancování patřily ke koloritu války. Nikdo neočekával, že případný boj mezi Korunou a parlamentem bude výjimkou.

Obě strany se potýkaly s nedostatkem profesionálních důstojníků, kteří by dokázali zajistit mužstvu kvalitní výcvik. Na počátku července 1642 poslanci a lordi ve Westminsteru jmenovali do čela parlamentních ozbrojených sil hraběte z Essexu, jenž patřil mezi Pymovy spojence v Horní sněmovně. Essex měl na rozdíl od mnoha dalších velitelů bohaté zkušenosti. Jeho účast v boji proti Španělům v Nizozemí mu vydobyla značný respekt i autoritu. Rozhodnutí parlamentu nebylo navzdory uznání, kterému se generál těšil, příliš šťastným krokem. Hrabě se jen

velmi obtížně smiřoval s myšlenkou, že bude válčit proti vlastnímu panovníkovi; mnohem raději by viděl, kdyby spor mezi Korunou a opozicí probíhal na parlamentní půdě než na bitevním poli. Essex nepatřil bez ohledu na svou pověst k nejnadanějším generálům. V čele parlamentních jednotek projevoval jen malou iniciativu a příkazy z Westminsteru plnil liknavě. Někdy projevoval až neuvěřitelnou letargii. Poté, co jej Karel I. obvinil z velezrady, nehnul ani brvou. Od tohoto muže se nicméně očekávalo, že povede parlamentní armády k vítězství.

Essexovo postavení vrchního velitele mu ovšem nezaručovalo naprostou volnost v rozhodování. Zákonodárci se totiž nehodlali vzdát možnosti ovlivňovat vedení války a usilovali o co nejdůslednější kontrolu nad ozbrojenými silami. Poslanci a lordi zvolili tzv. Výbor bezpečnosti, jehož členové ve svých rukou soustředili veškerou moc nad vojenskými jednotkami ovládanými parlamentem. Ten zajišťoval také nákup a dodávky válečného materiálu, vyplácení žoldu vojákům a shromažďoval informace o pohybu nepřítele prostřednictvím vlastní výzvědné služby. Jeho činnost se však vyznačovala značnou těžkopádností. Členové výboru byli především politici, nikoli vojáci. Rozhodnutí přijímali kolektivně, což vyžadovalo zbytečně mnoho času. Kromě toho udíleli bez ohledu na stanovisko vrchního velitele přímé rozkazy jeho podřízeným. Essex tak nikdy nezískal plnou kontrolu nad oddíly, které operovaly na jihozápadě a východě Anglie.

Karla I. sužovala nejistota a bezradnost. Nedokázal se rozhodnout, zda se má vypořádat s opozicí v Yorkshire, nebo zahájit tažení na Londýn. Tyto úvahy však byly poněkud předčasné, neboť panovník neměl dostatek vojáků. Královský doprovod čítal pouze několik set vojáků, což by jako demonstrace síly působilo poněkud groteskně. Král ale spoléhal na podporu mocných šlechticů v Nottinghamshire a Lincolnshire, kteří se zavázali poskytnout Koruně pomoc.

V polovině téhož měsíce Karel I. se svou eskortou opustil York. Předpokládal, že se mu podaří získat další posily v hrabstvích ve střední Anglii. Ve skutečnosti ho čekalo velké zklamání, neboť představitelé tamní správy sympatizovali s parlamentem a panovníkovy výzvy ignorovali. Namísto početných oddílů se k jeho doprovodu připojilo jen několik přesvědčených roajalistů. V srpnu 1642 přistála v Newcastlu loď s princem Ruprechtem, jeho bratrem Mořicem a skupinou profesionálních

důstojníků. Karel I. příjezd svých synovců přivítal; prince doprovázeli Bernard de Gomme, specialista na obléhání, a Bartholomew La Roche, uznávaný dělostřelecký odborník. Jejich přítomnost však nezbavila krále hlavního problému; roajalistická „armáda“ se shromažďovala příliš pomalu. Sir Jacob Astley varoval, že „*vzhledem k nedostatečnému počtu vojáků nemůže zaručit bezpečnost Jeho Veličenstva*“.

Hrabství jako Herefordshire nebo Worcestershire sice ujistila krále o své loajalitě, ale v podstatě zachovala neutralitu. Mnozí sympatizanti Koruny, snad jen s výjimkou ultraroajalistů, nepokládali za nutné rozdrtit opozici vojensky. Stále věřili, že spor mezi panovníkem a parlamentem vyřeší dohoda. Karel I. mohl na druhé straně počítat se silnou podporou ve Walesu. Potěšující zprávy přicházely také ze severu, kde roajalisté obsadili Newcastle, Shields a hrad Tynemouth. Panovník pevně věřil v obrat k lepšímu. V žádném případě nehodlal předčasně kapitulovat. Rozhodl se povolat do zbraně všechny loajální poddané a získat zpět vše, o co jej opozice připravila.

VYHLÁŠENÍ VÁLKY PARLAMENTU

Dne 22. srpna 1642 Karel I. vstoupil do Nottinghamu, kde nechal vztyčit královskou standartu. Obřad se příliš nevydařil. Pršelo a v silném větru nebylo téměř nic slyšet. Král neustále opravoval herolda, který četl jeho proklamaci. Vítr pak srazil korouhev do bláta. Panovníkovo svolání nemělo očekávanou odezvu. Šlechta vcelku oprávněně pociťovala nejistotu z dalšího vývoje, a proto vyčkávala. Vyhlášení války parlamentu navíc přišlo v době, kdy právě probíhala sklizeň, což řadu potenciálních spojenců Koruny odradilo. Karel I. pociťoval hluboké roztrpčení, neboť královské jednotky shromážděné v Nottinghamu čítaly sotva 1000 vojáků. Situace se zdála natolik znepokojující, že někteří rádci panovníka otevřeně projevovali obavy z budoucnosti a naléhali na něj, aby obnovil vyjednávání s opozicí.

Panovníkovo postavení se však postupně zlepšovalo; o vojenskou službu projevovalo zájem stále více dobrovolníků. V polovině září 1642 Karel I. disponoval přibližně 1200 infanteristů a 2000 jezdců. Mezi novými rekruty a důstojníky byla řada schopných mužů. Velitelem pěchoty se stal sir Jacob Astley, třiašedesátiletý profesionální voják z Norfolku,

jenž bojoval na kontinentě a měl pro funkci generálmajora pěších jednotek nejlepší předpoklady. Do Nottinghamu dorazil také sir Arthur Aston, jemuž panovník svěřil velení dragounů. Aston byl katolík, což mu ovšem nebránilo, aby se nechal naverbovat do švédské armády. Jednalo se bezesporu o zkušeného důstojníka, který zažil na vlastní kůži útrapy třicetileté války. Vrchním velitelem královských jednotek se stal Robert Bertie, hrabě z Lindsey. V mládí bojoval proti Španělům, v roce 1597 padl u Cádizu do zajetí. Odvaha, kterou v boji prokázal, a vojenské zásluhy mu nakonec otevřely cestu k povýšení do šlechtického stavu. Jmenování šedesátiletého veterána však vzbudilo rozpaky, neboť Lindsey byl již téměř dvacet let mimo aktivní službu. Ačkoli formálně stál v čele všech armádních jednotek, ve skutečnosti mu podléhaly pouze pěší oddíly. Tato skutečnost komplikovala do značné míry činnost rojalistického vrchního velení.

Profesionální vojáci měli pro Karla I. cenu zlata; výcvik nových rekrutů, příprava plánů dalšího tažení, velení v bitvě – to vše vyžadovalo schopné a zkušené velitele. Jedním z nich byl Patrick Ruthven, hrabě z Forthu, téměř sedmdesátiletý Skot a bývalý důstojník švédské armády. Navzdory vysokému věku si zachoval bystrý úsudek a velitelské kvality. Nikomu příliš nevadilo, že trpí nedoslýchavostí a navíc je těžký piják. Jeho „mimořádnou“ schopnost konzumovat alkohol ocenil i král Gustav II. Adolf, když prohlásil, že *„toho dokáže vypít neuvěřitelné množství a přitom si zachovat jasnou hlavu“*.

Ačkoli Forth patřil k nejzkušenějším a zároveň k nejrespektovanějším důstojníkům, brzy ho zastínil jiný muž, tříadvacetiletý syn panovníkovy sestry Alžběty a českého krále Fridricha Falckého, princ Ruprecht. Narodil se v Praze v roce 1619. Když mu bylo deset let, rodiče ho nechali zapsat na univerzitu v Leydenu, ale studium prince příliš nelákalo. Od mládí patřil k vynikajícím jezdcům. Ve čtrnácti letech vstoupil do nizozemské armády, kterou však musel na matčin nátlak zanedlouho opustit. V roce 1637 se stal velitelem jízdního regimentu a bojoval na území Říše. Po několika měsících padl u Lemgo do zajetí. V roce 1642, krátce po svém propuštění, se přeplavil do Anglie, kde se podílel na formování rojalistické armády. Ruprecht byl přesvědčen, že na bitevním poli hraje dominantní roli jezdectvo, jehož náhlý a drtivý útok rozhoduje o výsledku bitvy. Této zásadě podřídil svou taktiku.

Mnohým z těch, kteří se s Ruprechtem setkali poprvé, připadal intolerantní, arogantní a neotesaný. V Nizozemí si dokázal zneprátelel téměř všechny aristokraty, kteří doprovázeli Jindřišku Marii. Dvorská etiketa byla pro něj čímsi nepřírodným. Šlechtu u dvora znechucovaly Ruprechtovy vojácké způsoby, nedostatek taktu a galantnosti. Později mu vyčítali, že jeho touha zvítězit přinesla mnoho zbytečných obětí, zne-možnila uzavření míru, a tak *de facto* prodloužila válku. Ruprecht sice patřil k vynikajícím velitelům kavalerie, ale na druhé straně zanedbával ostatní bojové jednotky. Výsledek každého střetnutí závisel na koordinaci postupu jízdních a pěších oddílů. Princ však spoléhal především na jízdu; infanteristy nepovažoval za rovnocenné spolubojovníky. Ruprechtovy útoky bývaly úspěšné, ale bitvy prohrané. „*Krvavý princ*“ však nebyl jen obhroublým vojákem, právě naopak: patřil k vyhledávaným společníkům. Princova inteligence, znalost jazyků, umělecké sklony a živý zájem o vědecké objevy imponovaly zejména ženám. Jako velitel si získal důvěru a respekt svých mužů. V boji prokazoval velkou odvahu; útoky jízdy vedl zpravidla osobně. Na bojišti měl mnohdy až neuvěřitelné štěstí. Jeho protivníci tvrdili, že ho chrání sám ďábel.

Karel I. si svého synovce velmi vážil. Svěřil mu velení jízdních jednotek, což vzbudilo nelibost některých starších a zkušenějších důstojníků. Ti považovali Ruprechta za arogantního cizince, který je připravil o jedno z nejprestižnějších velitelských míst. Princ navíc dosáhl zcela výjimečného postavení, neboť nepodléhal vrchnímu veliteli, ale přímo panovníkovi. V zásadě šlo o velmi nešťastné řešení, které v budoucnu vedlo k mnoha problémům. Řada královských dvořanů a rádců, z nichž mnozí zasedali v královské Válečné radě, panovníkova synovce nesnášela. Lord Digby s ním vedl neustálé spory, protože se sám považoval za schopného стратега, ačkoli ve skutečnosti patřil k naprostým diletantům. Nespokojen byl rovněž Henry Wilmot, jenž se nijak netajil přáním stát se velitelem jízdy, ale nyní se musel spokojit pouze s funkcí jeho zástupce.

ROAJALISTÉ A PARLAMENTARIÁNI

Série potyček mezi příznivci znesvářených stran nasvědčovala tomu, že se schyluje k válečné konfrontaci. Zatímco Karel I. shromáždňoval pod

královskou standartu své oddané stoupence, 6. září 1642 parlament vydal rezoluci, v níž pohrozil „*delikventům*“, kteří nerespektovali nařízení z Westminsteru, konfiskací majetku. Tato hrozba však měla zcela opačný účinek, než zamýšlel. Jednotlivcům (výjimkou nebyla ani celá hrabství) zachovávajícím neutralitu, nyní hrozily postihy ze strany parlamentních úředníků; obavy ze ztráty majetku vedly mnohé z nich přímo do rojalistického tábora. Bohatí vlastníci půdy podporovali raději Korunu, než aby riskovali konfiskaci svých pozemků, která by je přivedla na mizinu. Aristokracie vyzbrojovala na vlastní náklady početné vojenské jednotky.

John Pym

Projevy sympatií respektive podpora krále nebo parlamentu měly často komplikované příčiny. Jasná hranice mezi rojalistickou a parlamentní stranou v zásadě neexistovala. Pro většinu Angličanů bylo velmi obtížné rozhodnout se, koho podporovat. Nechal se panovník ovlivnit „špatnými rádci“ natolik, že ztratil autoritu vládce? Kdo by měl v takovém případě převzít jeho úlohu? Parlament? Mohl se ale Westminster ovládaný rebely a neustále zastrašovaný londýnskou chátou vydávat

za reprezentanta anglického lidu? Nezůstala jedinou záštitou monarchie právě Koruna?

Na žádnou z těchto otázek neexistovala jednoznačná odpověď. Opozice se zdržovala přímých útoků na osobu panovníka. Posvátnost královské hodnosti, k níž neoddělitelně patřilo prokazování úcty, zůstávala nedotčena. Pym a další opoziční předáci tvrdili, že usilují o blaho státu, tj. i Koruny. Toto zdůvodnění však vyvolávalo pochybnosti. Poté, co parlament zahájil přípravy na válku, ovládl námořní flotilu a obsadil důležité přístavy, řady Angličanů se zmocnily obavy. Nepředstavuje větší hrozbu pro monarchii opozice, která chce uchvátit moc na úkor panovníka? Na zvolání „*Bůh chraň krále a parlament*,“ cynici odpovídali: „*Bůh chraň krále, parlament se o sebe dokáže postarat sám*.“

Spor, který se zprvu odehrával mezi panovníkem a jeho odpůrci na půdě parlamentu, nakonec hluboce zasáhl anglickou společnost. V okamžiku, kdy si mnozí kladli otázku zda zachovat či porušit loajalitu ke králi, rozhodovaly politické, náboženské či osobní motivy. Nelze se proto divit, že i členové téže rodiny se dělili na roajalisty a parlamentariány. Sir Edmund Verney, jenž sloužil u panovnického dvora, sice odsuzoval laudiánskou církev, ale na druhé straně pokládal za svou povinnost stát věrně na straně krále. Když Karel I. vyzval své poddané, aby se shromáždili pod královskou standartu, musel v zájmu zachování osobní cti tuto výzvu uposlechnout. Otcova příkladu následovali i jeho synové kromě Ralpha Verneye, člena parlamentu za Aylesbury, který se postavil na stranu opozice.

Roajalisty sjednocovala obava ze sociálních nepokojů. Nobilitu zachvátíl strach z toho, že puritáni plánují uchvátit moc s pomocí „lůzy“; stejný názor sdíleli i mnozí zástupci šlechty. Odpůrci Koruny představovali rebelii, chaos, porušování práv a pořádku. Pokračující spor mezi panovníkem a parlamentem mohl vyústit v revoluci. Úpadek královské autority by podle tvrzení tehdejšího benátského vyslance „*zbavil lid jakýchkoli zábran ...jakmile by jednou odstranil krále, obrátil by se proti šlechtě a nastolil demokracii*“. Sir John Hotham, jenž patřil k umírněným odpůrcům Koruny, ale nakonec přešel na stranu roajalistů, se obával, že „*povstanou nesčetné zástupy nuzáků a dosáhnou všeho, po čem zatouží, což nakonec skončí zničením gentry*“. Jedním z důvodů, proč se mnoho odpůrců a kritiků Koruny tak obtížně

vyrovnávalo s požadavkem puritánů na zrušení episkopátu, byla obava z anarchie.

Church of England sice měla v očích protestantů řadů nedostatků, ale na druhé straně napomáhala udržet stabilitu a pořádek v zemi; její likvidace mohla mít nedozírné následky. Anglikánská církev měla silný vliv na venkově, což vysvětlovalo skutečnost, proč reformní snahy puritánů nacházely mimo města jen malou podporu. Okázale bohoslužby, bohatá výzdoba kostelů, církevní svátky a procesí – to vše působilo mnohem přitažlivěji než strohé puritánské obřady. Anglikáni byli stejně jako ortodoxní kalvinisté odhodláni bojovat za svou víru. Není proto překvapující, že řada oddaných stoupenců *Church of England* vstupovala do roajalistické armády.

Sympatizanti parlamentu vnímali vládní politiku třicátých let jako pokus o postupnou likvidaci parlamentních privilegií. Výběr lodní daně, prodej monopolů, laudiánské tažení proti puritánům a tvrdé postihy politických odpůrců provokovaly odpor vůči Koruně. *Gentry*, jež se nedokázala smířit s omezením svého vlivu a práv, obchodníci a podnikatelé, kteří utrpěli ztráty v důsledku obchodní politiky prosazované Whitehallem a v neposlední řadě také mnoho protestantů, kteří měli strach z katolíků a pociťovali odpor vůči *Church of England* – ti všichni se cítili ukřivděni a požadovali nápravu. Odpůrci Koruny prohlašovali, že bojují za svobodu, spravedlnost a obnovu starobylých výsad a imunit. V řadách opozice nechyběli radikální zastánci církevní reformy. Náboženští fanatici by ochotně zemřeli jen proto, aby zabránili laudiánskému kléru oblužovat věřící pověrami a modlářstvím a ve spojení s jezuity a „papeženci“ ohrožovat spásu jejich duše.

Většina obyvatelstva však neměla na válce žádný zájem; Edward Hyde tvrdil, že Angličané si přáli zůstat mimo konflikt. Poddané nezajímaly spory o královská prerogativa. Rolníci, kteří tvořili většinu obyvatelstva, se každý den museli potýkat s problémy, na nichž závisela jejich existence: zda budou moci zasít, sklídit úrodu a prodat ji na trhu. Dění ve Westminsteru se jich příliš nedotýkalo. V zásadě jim bylo jedno, zda musí platit daně panovníkovi nebo parlamentu. Konflikt přesto zasáhl do života většiny Angličanů. Někteří se nechali naverbovat do královských popřípadě parlamentních jednotek, protože jejich patron nebo vlastník půdy, na níž hospodařili, následoval krále či opozici. Mnohdy ani nechápali

důvody, pro něž museli bojovat. V praxi docházelo často k tomu, že zajatci doplňovali stavy té či oné armády. Zároveň se ale našla i dlouhá řada těch, kteří považovali válku za příležitost k rychlému zbohatnutí.

Angličané vnímali ozbrojený konflikt jako krátkodobou záležitost. Obě strany spoléhaly na to, že první prohraná bitva bude pro nepřítele dostatečným varováním. Porážka parlamentního vojska by panovníkovi otevřela cestu k triumfálnímu návratu do Londýna. Jeho vítězství by opozici umlčelo a pak by už nebylo obtížné přimět zbylé poslance a lordy ve Westminsteru, aby zaujali vstřícnější postoj k požadavkům Koruny. Odpůrci Karla I. naopak doufali v porážku rojalistů, jež by donutila krále vyjednávat s opozicí. Pym a jeho spojenci sice tvrdili, že k panovníkovi chovají respekt, ale zároveň nemínili připustit obnovu korunních prerogativ. Byli naopak odhodláni prosadit dvě zásadní změny: parlamentní kontrolu ozbrojených sil a jmenování královských rádců Westminsterem.

Běžnou reakcí na vypuknutí občanské války bylo zachování neutrality. Mnozí Angličané se na konci léta 1642 nedokázali rozhodnout, na kterou stranu se přiklonit. V listopadu rojalistická a parlamentní *gentry* ve Staffordshire podepsala dohodu, v níž se zavázala odzbrojit a rozpustit své oddíly. O měsíc později učinila totéž také venkovská šlechta v Cheshire. Jinde obyvatelé zcela ignorovali skutečnost, že se země ocitla ve válce. Královská nebo parlamentní nařízení neměla žádné odezvy, pokud nebyla vynucena silou. Přiklon ke králi či k parlamentu závisel nezdědka na tom, která z obou armád se právě nacházela v blízkosti. Někdy lidé dávali neutralitu najevo tím, že podporovali obě znepřátelené strany. Kromě obecného odporu k válce hrály roli také zprávy, které přicházely z Evropy. „*Pohled na zdevastované Německo*,“ stálo v tzv. Norfolkské petici z ledna 1643, „*jasně ukazuje, jak tragické důsledky nám občanská válka přinese*.“ Volání po míru a obnově předválečného *statu quo* se ozývalo na venkově i ve Westminsteru stále častěji.

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.